

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

До захисту допустити:

Завідувача кафедри

«__» _____ 20__ р.

Кваліфікаційна робота

за освітнім ступенем «Магістр» на тему:

«Політика Японії в сфері забезпечення регіональної безпеки»

студента історичного факультету
спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»,
ОС «Магістр»

Ульянченко Владислава Вадимовича

Науковий керівник:

Пахоменко Сергій Петрович, к. і. н., доцент кафедри
міжнародних відносин та зовнішньої політики
Маріупольського державного університету

Рецензент:

Шайхатдінов Андрій Загітович, к. і. н.,
зав. кафедри природничо-наукових та гуманітарних
дисциплін, доцент АМІ НУ «ОМА»

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

«__» _____ 20__ р.

Маріуполь 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «РЕГІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ».....	9
1.1 Теоретичний і методологічний аспект аналізу понятійного апарату, підходи до вивчення поняття «регіоналізм» у контексті аспектів регіональної безпеки.....	9
1.2 Основні аспекти теорії регіональної безпеки.....	24
1.3. Методологічні основи поняття «азіатський регіоналізм» у сфері основ регіональної безпеки.....	31
Висновки до розділу 1.....	33
РОЗДІЛ 2. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В ЯПОНІЇ.....	34
2.1. Еволюція підходів Японії до забезпечення національної безпеки в 1947 – 1999 рр.	34
2.2. Базова політика розробки законодавчих основ забезпечення національної безпеки Японії в 2000-х рр.	48
Висновки до розділу 2.....	62
РОЗДІЛ 3. РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЯПОНІЇ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	64
3.1. Японсько-американські відносини як ключовий фактор гарантії безпеки в Індо-Тихоокеанському регіоні.....	64
3.2. Регіональна стратегія безпеки Японії в Північно-Східній Азії.....	69
3.3. Взаємодія Японії з державами Південно-Східної Азії у рамках забезпечення регіональної політики безпеки.....	83
Висновки до розділу 3.....	89
ВИСНОВКИ.....	90
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	94

ВСТУП

Політика у сфері забезпечення регіональної безпеки є невід'ємною частиною у Національній доктрині кожної держави. Це обумовлено тим, що в умовах розширення глобалізації світових міжнародних відносинах сфера загроз стає все більш інтенсивною і небезпечною, як для однієї країни, так і для цілого регіону.

Японія є унітарною і практично закритою державою, яка, тим не менш, проводить комплексну політику, спрямовану на посилення національної безпеки, як в рамках внутрішньої політики, так і зовнішньої, акцентуючи увагу на посилення оборонного чинника.

Незважаючи на пацифістський аспект зовнішньополітичної діяльності Японії, і її прагнення до миролюбного співіснування з усіма геополітичними гравцями Індо-Тихоокеанського регіону, Національна оборонна політика японської держави у сфері забезпечення регіональної безпеки являє собою потужний військовий аспект, спрямований на захист своїх територій і територій держав-союзників в АТР.

Актуальність даної роботи особливо очевидна і для нашої країни, оскільки зміни і практична реалізація політики регіональної безпеки Японії в даний час розширили її військово-оборонні горизонти і вивели на рівень практично самого впливового гравця на світовій міжнародній арені. Японія виступає гармонійною сполучною ланкою в Азіатському і Індо-Тихоокеанському регіоні, в якому на сучасному етапі існує низка глобальних загроз, пов'язаних із зростанням міжнародного тероризму, загостренням територіальних претензій, посиленням ядерної могутності Північної Кореї, зростанням військово-політичного та економічного протистояння США з Китаєм та РФ.

В цих важких умовах геополітичної нестабільності в АТР, Японія, яка пов'язана союзницькими зобов'язаннями зі Сполученими Штатами, проводить

свою гнучку зовнішньополітичну стратегію національної та регіональної оборонної політики, результатом якої є її ініціатива «Вільного і відкритого Індо-Тихоокеанського регіону».

Об'єктом дослідження в даній роботі є інструменти та результати регіональної політики Японії в області забезпечення безпеки. Зокрема, вивчення геополітичних моделей і доктрин Японії у сфері національної безпеки і оборонної політики, дозволили визначити основні напрями японської концептуальної стратегії в рамках забезпечення як внутрішньої, так і зовнішньої безпеки. Насамперед, це доктрина Йосіда 1950-1970-х рр., яка вивела Японію в ранг найвищої економічної сили в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, та нові ініціативи в сфері національної оборонної політики Сіндзо Абе 2012 - 2019 –х рр., які представили Японію як гаранта безпеки в Індо-Тихоокеанському регіоні з урахуванням всіх правил і умов непорушної державної політики пацифізму.

Предметом дослідження є концептуальні документи, які визначають політику Японії в організації регіональної безпеки на сучасному етапі.

Мета роботи – аналіз політики Японії щодо забезпечення регіональної безпеки, як на рівні національного фактора захисту, так і в сфері оборонної регіональної політики з урахуванням всіх зовнішньополітичних факторів.

Завдання при цьому були поставлені такі:

1. Дати характеристику вітчизняного і зарубіжного досвіду вивчення регіональної політики безпеки в рамках існуючих термінів і гіпотез.
2. Вивчити еволюційні масштаби підходів Японії до формування стратегії національної і регіональної безпеки.
3. Проаналізувати існуючу концептуальну сферу, на основі якої була сформована законодавча база, що визначає основні напрями і шляхи досягнення національної і регіональної безпеки в Японії.
4. Визначити практичні кроки сучасної Японії в її політиці національної і регіональної безпеки у форматі дослідження її зовнішньополітичної

діяльності з ключовими гравцями Індо-Тихоокеанського регіону, так і у форматі регіональної коаліційної співпраці.

5. Констатувати основні результати регіональної політики безпеки Японії в рамках існуючих сучасних загроз.

Теоретичною та методологічною базою роботи стали дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених. Зокрема, питання методологічного характеру, що визначають понятійний апарат і розкривають складові фактори «регіональної безпеки» висвітлені в роботах таких авторів, як А. Ачарья [145], В.А. Антонов [8; 9], Б. Бузан і О. Вевер [147], ВЄ. Василькова [20], Ф. Дороніна [40; 41], А. Дзьобань [31], О. Зінченко [45], Л. Казаченко [50], Д. Калачов [51], Т. Киробаев [55], Ю. Кирьянов [56; 59], Є. Колдунова [68], О. Коломієць [69], М. Кулагін [77; 78], Р. Костенко [73], А. Лукін [82; 83], О. Лютих [84], А. Мельник [86], О. Меркушева [88], Є. Михайленко [89], В. Пасічник [102], П. Пашковський [103], А. Савельєв [109], В. Смирнов [115], Н. Сомкамнерд [117], Л. Фосетт [148], А. Харін [134], А. Худієв [135], Н. Чумаченко [136], С. Шевлякова [137] та ін. Ці дослідники повною мірою висвітлили з різних позицій методологічні підходи та концептуальні розробки в понятійному апараті «регіональна безпека», включаючи й сучасне розуміння регіональної безпеки у сфері азійської безпеки в рамках «старих» і «нових» теорій регіоналізму.

Питання, що стосуються концептуальних засад забезпечення національної та регіональної безпеки в Японії й впливаючі звідси висновки про її геостратегічні моделі в системі міжнародної безпеки були висвітлені в роботах таких авторів, як Р. Алієв [6], В. Бунін [17; 18], А. Булавін [15], О. Добринська [33 - 36], А. Євдокимов [42], Є. Йолкін [43], Є. Карпов [52], А. Кіреєва [53 - 54], В. Кістанов [61 - 65], Ю. Крячкина [75-76], А. Панов [97 - 99], Н. Пузиня [107-108], Д. Стрільців [125 - 127], та ін. Автори цих досліджень дають комплексну характеристику основоположним принципам національної політики Японії в галузі безпеки, починаючи з моменту демілітаризації Японії після закінчення Другої світової війни і по теперішній час.

Основні питання у сфері регіональної політики Японії на сучасному етапі міжнародних відносин, включаючи дослідження з двосторонніх зовнішньополітичних відносин Японії з США, КНР, РФ, КНДР, РК, державами АСЕАН, а також основоположні принципи зовнішньої політики в цих відносинах, включаючи весь формат аспектів і принципів оборонної стратегії японської держави, розглянуті в роботах таких політологів, як О. Асланова [10], А. Братерський [14], І. Гордєєва [26], А. Гостєв [27], А. Дікарєв [32], О. Кирьянов [56-59], Є. Ковригін [66], О. Лебедева [80], Я. Лексютина [81], А. Максимов [85], С. Меньшикова [87], К. Муратшина [90], Н. Мурашкін [91], С. Нагао [92], Я. Накасоне [93] Д. Свєчнікова [112], А. Танака [11], М. Оба [95], Ю. Паниев [96], О. Парамонов [100-101], Н.Плотніков [105], Є. Сафронова [111], Д. Стапран [119], Ф. Уразаєва [132] та ін. У зазначених дослідженнях, автори показали основні причини, що формують ті або інші суперечності в двосторонній співпраці Японії з ключовими геополітичними гравцями Азіатсько-Тихоокеанського регіону, і ті фактори, які обумовлюють сучасну оборонну стратегію Японії в регіональному масштабі по забезпеченню безпеки в світлі нових загроз.

В даній роботі також використовувалися довідкові матеріали, наукова та навчальна література, пізнавальні інформаційні нариси.

При написанні кваліфікаційної роботи, були використані різні методи, а саме: системно-комплексний підхід при визначенні понятійного апарату «регіональна безпека»; історико-аналітичний і порівняльний метод при дослідженні еволюції концептуальних засад забезпечення національної та регіональної безпеки; вивчення документально-правової бази та узагальнення вивченого матеріалу з якого були зроблені висновки, що стосуються розкриття досліджуваної теми.

Інформаційною базою даної роботи послужили такі основні джерела:

- Конституція Японії від 1947 року[71].
- Законодавча база, що формує Національну доктрину безпеки Японії [83].

- Тексти договорів, угод, постанов, заяв, вірчих нот японського уряду з США, КНР, РФ, РК, КНДР, АСЕАН, Індією, Австралією та іншими державами і організаціями[89,101].

- Офіційний оборонний дайджест Японії – Біла книга оборони – 2014 і 2019 рр. [15].

- Список прем'єр-міністрів Японії [71].

- Наукові статті англійською, українською та російською мовами.

У роботі були також використані джерела інтернету, електронні ресурси і матеріали у вигляді документів і статей.

Наукова новизна роботи визначається унікальністю даної теми у вітчизняній науці міжнародних відносин з використанням історико-аналітичного та порівняльного методів аналізу, які внаслідок узагальнення, дозволили зробити певні висновки про те, що японська стратегія національної безпеки на сучасному етапі вже переступила свої рамки моделі пацифістської держави і перейшла в ранг потужної стримуючої сили в Індо-Тихоокеанському регіоні з високим рівнем боєвої готовності та реагування.

Теоретична і практична значимість даної роботи полягає в тому, що матеріали, які в ній містяться, можуть становити науковий інтерес при вивченні питань геополітики та міжнародних відносин в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Зокрема, розуміння ролі Японії, як ключового партнера США і в той же час, як самостійного регіонального гравця, що виконує важливу місію миру на даній ділянці планети.

Структура та обсяг магістерської роботи складається зі вступу, трьох глав, висновків, бібліографічного списку використаних джерел та літератури і списку скорочень. Основна частина роботи складає 90 сторінок тексту 2 таблиці. Список використаних джерел включає 152 найменування. Список скорочень включає в себе скорочення назв міжнародних організацій, військових термінів, назви країн та регіонів.

В першому розділі вивчена основна використовувана термінологія та розглянуті існуючі теорії та принципи в рамках регіональної політики безпеки,

наведені приклади різних концепцій, які включають такі аспекти, як теорія комплексної безпеки і азіатський регіоналізм, які показують умови формування регіональної політики Японії у сфері безпеки.

Друга глава присвячена аналізу еволюції підходів Японії до забезпечення національної та регіональної безпеки у світлі становлення її базової політики в області формування концептуальних законодавчих основ, які становлять японську національну оборонну доктрину. На основі аналізу основних положень діючих законодавчих актів у сфері національної безпеки були визначені основні напрямки розвитку національної політики Японії у справі забезпечення регіональної безпеки.

У третій главі був проведений ретельний аналіз системи двосторонніх і багатосторонніх відносин Японії в Індо-Тихоокеанському регіоні. Були проаналізовані ініціативні дії офіційної японської політики у справі забезпечення миру і безпеки й розкриті причини багатьох суперечностей, які становлять загрозу сучасних регіональних міжнародних відносин. На основі даного аналізу було показано шляхи їх рішень, за якими Японія висунула власні мирні ініціативи з урахуванням інтересів усіх провідних геополітичних гравців регіону.

РОЗДІЛ 1.

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «РЕГІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ»

Регіональна безпека - це термін, який використовується в контексті міжнародних відносин. Оскільки він складається з двох слів - «регіон» і «безпека», а також корелюється в форматі понять «національна безпека» і «регіоналізм», то тут видається цікавим проаналізувати ці терміни і поняття в їх сукупній функціональності, тому що від їх розуміння залежить визначення поняття «регіональної безпеки». Крім теоретичного і методологічного аналізу понятійного апарату, слід розглянути його характерні риси, особливості вивчення і методи підходів, як зарубіжними дослідницькими школами, так і вітчизняними вченими.

1.1 Теоретичний і методологічний аспект аналізу понятійного апарату.

В етимологічному сенсі, як визначається О.Булико у «Великому словнику іноземних слів», термін «регіон» походить від латинського «regio» - країна, область і являє собою певну територію, яка володіє цілісністю та взаємодію всіх її складових елементів [16].

У сучасній соціально-економічній науковій літературі цей термін відтворюється з різних точок зору, і його розуміння, як зазначає Е. Василькова «виходить з безлічі підходів, розроблених вітчизняними та зарубіжними дослідниками» [20, с. 57].

Не дивлячись на певну кількість понять терміну «регіон», спільними в них є визначення трьох аспектів, а саме:

- територія;
- спеціалізація;

- економічні зв'язки [40, с.15-18].

Існує кілька підходів до розуміння терміну «регіон». Серед них слід відзначити найбільш конструктивні, такі як:

1. Територіально-географічний підхід, де регіон визначається як територія, що володіє географічними кордонами і має поруч характерних ознак, що дозволяють відрізнити її від інших територій. Тут слід навести зауваження Е. Б. Алаєва, який під регіоном передбачає локальну територію, «яка володіє єдністю, взаємопов'язаністю складових елементів, цілісністю, причому ця цілісність – об'єктивна умова і закономірний результат розвитку даної території» [4, с. 22 - 23].

2. Адміністративно-територіальний підхід, де регіон розглядається як територія в адміністративних межах того чи іншого суб'єкта держави. Як вважає Р. В. Гутман, «регіон являє собою територіальне утворення, яке має чітко окреслені адміністративні кордони, в межах яких здійснюється відтворення соціальних і економічних процесів, що забезпечують життєдіяльність населення» [15, с. 34],

3. Економічний підхід розглядає регіон як територію, для якої характерна виробнича спеціалізація в рамках національної економіки держави. Як вважає Ф. Дороніна, «регіон – це економічна система з формуючими її елементами і економічними взаємозв'язками між ними. Ці взаємозалежні і взаємодіючі між собою елементи утворюють єдине ціле, що володіє властивостями, не властивими до складових його компонентів, взятих окремо (цілісність, ієрархічність, інтегративність)» [40, с. 15].

4. Соціально-економічний підхід розглядає регіон як систему, в якій відбуваються різного роду соціальні та економічні процеси. Як зазначає Савельєв О. В., «регіон - це територіальне утворення, яке має свої чіткі кордони та територіальні органи управління» [109, с. 147].

5. Просторовий підхід визначає регіон, як сферу економічного і соціального простору. Як вважає Ю. Гонтарь, «регіон можна визначити як територіальну організаційно-економічну цілісність, яка цілеспрямовано

реалізує функцію самовідтворення на основі розробки певного набору ресурсів в умовах існуючої в країні соціально-економічної системи» [40, с.15].

Слід зазначити, що деякі дослідники, зокрема, Л. Казаченко, в якості основного компонента визначення регіону виділяють так званій, адміністративний фактор, пов'язуючи регіони з суб'єктами федерації і з вертикальним принципом поділу влади. Наприклад - штати, як регіони в США, Мексиці, Бразилії і в Австралії, землі в Австрії та Німеччині, провінції в Канаді та Китаї, кантони в Швейцарії, префектури в Японії [50].

Найбільш комплексне визначення терміну «регіон» дала в своїх наукових розробках по регіоналізму Ф. Дороніна, яка помітила, що «регіон - це відносно самостійна, здатна до саморозвитку цілісна соціально-економічна система, що володіє певним набором природних ресурсів, економічним потенціалом і людським капіталом; і яка, з метою підтримки стійкості єдиного економічного простору, підвищення ефективності його розвитку і якості життя населення, інтегрується з іншими регіонами» [41, с. 72].

Що стосується західної думки, то тут під визначенням регіону розуміється будь-яка ділянка на поверхні Землі, яка виділена для вивчення. Таким чином, згідно з трактуванням західних вчених, регіон - це більше абстрактне поняття, ніж існуючий територіальний принцип [50].

У Декларації Асамблеї європейських регіонів про регіоналізм в Європі поняття «регіон» використовується в форматі політичної самобутності, яка відображає демократичну волю кожного регіону щодо форми політичної організації [30]. У документах Європейського союзу «регіон» визначається як географічний фактор, який має спадкоємність і її населення «розділяє певні спільні цінності, прагне зберегти і розвинути свою самобутність для стимулювання культурного, економічного і соціального прогресу» [30].

В Японії існує традиційна система поділу країни на регіони, які, в свою чергу, не є одиницями адміністративно-територіального поділу. Вони не мають власних урядів, хоча дискусія в цьому напрямку і ведеться [88, с.10].

В рамках японських регіонів існують управління по їх розвитку. Офіційно адміністративно-територіальними одиницями вищого рівня є 47 префектур. Вони об'єднані в систему тодофукен. За цією системою країна складається зі столичної префектури «то» - Токіо, губернаторства «до» - Хоккайдо, двох міст «фу», що мають статус префектур - Кіото і Осака, і сорока трьох префектур «кен» [2]. Префектури діляться на менші адміністративні одиниці: на округу (субпрефектури) Хоккайдо, на особливі Міста державного значення Японії, і на повіти. Тому в Японії, як вважає О.Меркушева, під регіонами в контексті регіональної політики іноді розуміються і окремі префектури [88, с. 10]. Таким чином, в японському трактуванні, поняття «регіон» використовується для позначення десяти традиційних японських регіонів (Рис. 1.1): Хоккайдо, Тохоку, Хокурику, Канто, Тюбу, Кінкі, Тюгоку, Кюсю, Сікоку і Окінава. Іноді регіон Хокурику не виділяють і включають його до складу регіону Тюбу, а також об'єднують Кюсю і Окінава.

Не менш важливим є визначення терміну «безпека». Як визначається в навчальній та академічній літературі, «безпека» – це «стан, при якому кому-небудь або чому-небудь не загрожує небезпека» [77]

У 1994 р. ООН запропонувала нове розуміння безпеки для ХХІ ст. Відповідно до концепції ООН: «Безпека» це:

- не тільки безпека країни і це безпека народу;
- стан, який було досягнуто в результаті володіння зброєю;
- розуміння, досягнуте в результаті розвитку;
- не просто безпека держав, це безпека кожної людини у своєму домі і на своєму робочому місці;
- не просто захист від конфліктів між державами, це захист від конфліктів між народами [106].

Наведемо загальноприйняту тезу, що розкриває поняття «безпеки». Перш за все, «безпека - це стан захищеності особистості, суспільства, держави від зовнішніх і внутрішніх небезпек і загроз, що ґрунтуються на діяльності людей, суспільства, держави, світового співтовариства народів з виявлення,

вивчення, попередження, послаблення, усунення, ліквідації та відображенню небезпек і загроз, здатних підбити їх, позбавити фундаментальних матеріальних і духовних цінностей, завдати, «неприпустимі об'єктивно і суб'єктивно» збитки, закрити шлях для виживання і розвитку» [106].

У свою чергу, Д. Калачов, вказує, що «безпека - це захищеність від широкого спектру загроз для індивідів і спільнот, надання їм прав діяти від їх власного імені» [51, с. 385].

В. Кулагін у своїй науковій праці з міжнародної безпеки, говорить про те, що «безпека в самому широкому сенсі трактується як захищеність від загроз ключовим цінностям» [78, с. 8]. З теорії автора, слід розглядати такі види безпеки, як:

- безпека особистості;
- безпека суспільства;
- національна безпека держав;
- регіональна безпека або колективна безпека групи країн;
- глобальна безпека [78, с. 8]

У свою чергу, на основі цих рівнів формуються певні форми щодо забезпечення безпеки, такі як:

- колективна безпека;
- національна безпека;
- корпоративна безпека;
- особиста безпека [77].

В залежності від функціональних складових сфер життєдіяльності, прийнято розрізняти наступні види безпеки, а саме:

- політичну безпеку;
- військову безпеку;
- економічну безпеку;
- соціальну безпеку;
- інформаційну безпеку;
- екологічну безпеку [78, с. 8-9].

Розглядаючи історичні аспекти формування терміну «безпека» слід сказати, що ця тема отримала своє помітний, прямий або непрямий розвиток в роботах Аристотеля, Фоми Аквінського, Фукідіда, Н. Макіавеллі, Т. Гоббса, Ж.-Ж. Руссо, Р. Гроція, Гегеля, В. Канта, К. Клаузевица й інших мисливців. Наприклад, англійський філософ XVII в. Т. Гоббс, розглядаючи основним суб'єктом міжнародних відносин державу, вважав, що «держави, захищаючи інтереси своїх громадян, які довірили свою безпеку центральній владі, може покладатися тільки на свої сили» [102, с. 2].

Як вважає О. А. Колобов, дані ідеї питань безпеки послужили базою для формування реалістичної школи в 1940-і рр. Ця школа отримала свій розвиток завдяки Р. Моргентау, геополітикам Н. Спайкмену і К. Шмідту, які ввели в науковий обіг поняття «національна безпека» [51, с. 386].

Слід також зазначити, що поява терміну «національна безпека» у наукових колах пов'язують з ім'ям президента США Тедді Рузвельта, який керував США у 1901-1909 рр. Саме Т. Рузвельт протиставив термін «національна безпека» терміну «міжнародної безпеки» [51, с. 386].

Витоки лібералізму сягають корінням в ідеї філософів В. Канта, Р. Гроція та Ж.-Ж. Руссо, які «вважали можливим побудувати світовий порядок без воєн, нерівності та тиранії» [51, с. 386].

На межі 1960-70 - х рр. з'являється ряд робіт ліберальних авторів, які розглядають роль права і роль організацій в забезпеченні міжнародної безпеки. Як зазначає Д. Калачов, лібералісти вважають, що «недержавні суб'єкти політики все більшою мірою впливають на міжнародну політику, а в деяких випадках діють незалежно від держав. Незважаючи на те, що війни, неминучі суперечності між державами можна долати колективними зусиллями і вважають можливим створення ефективних систем колективної безпеки в рамках міжнародної системи» [51, с. 386].

З виникненням у 1970-х рр. так званої парадигми глобалізму і різних теорій глобалізації, з'являється і нове трактування поняття безпеки. Тепер у нього включається новий спектр загроз, серед яких виділяється:

- захист навколишнього середовища;
- боротьба з голодом;
- утилізація відходів;
- використання ресурсів космосу і океану;
- комунікації;
- тероризм і міжнародний тероризм.

Глобалісти, серед яких виділяються такі політологи, як В. Валлерстайн, Д. Розенау, Д. Галтунг, Р. Кокс, Р. Мансбах, стверджують, що сучасні загрози в епоху глобалізму не можуть бути вирішені окремими державами [дзьобань]. Вони приходять до висновку, що для країн глобального світу пріоритетним завданням є вже не забезпечення військової безпеки, і виступають за нові, не військові підходи в справі забезпечення безпеки.

З 1980-х років реалізується так званий системний підхід в понятті безпека. Він корелюється з такими термінами, як національна безпека, міжнародна безпека, воєнна безпека.

Після розпаду СРСР, припинення протистояння і «холодної війни», еволюція термінології з аспектів безпеки продовжувала розвиватися. Якщо в цей період питання безпеки ототожнювалися тільки з фізичною та силовою обороною держави і забезпеченням зовнішньополітичних інтересів з включенням фактору діяльності спецслужб, то на сучасному етапі світоустрою, крім військового забезпечення безпеки, велике значення набувають нові не силові фактори забезпечення безпеки, такі як:

- науково-технічні досягнення;
- економічні і фінансові важелі впливу;
- політичні фактори;
- морально-етичні варіанти;
- духовно-моральні аспекти;
- ідейно-ціннісні моменти впливу;
- інформаційно-психологічні шляхи вирішення [51, с. 388].

По суті справи, як вважають дослідники, національна безпека «виступає у формі узагальненого критерію, що характеризує здатність країни зберегти цілісність, суверенно вирішувати політичні, економічні, соціальні та інші питання і виступати в якості самостійного суб'єкта системи міждержавних відносин» [51, с. 388].

Як вказує В. Кулагін у своїй роботі з міжнародної безпеки, - «національна безпека» - це стан захищеності особистості, суспільства і держави від можливих внутрішніх і зовнішніх загроз, що досягається сукупністю дій органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій та окремих людей на основі законів та інших правових актів по забезпеченню суверенітету» [77].

Досліджуючи предмет визначення безпеки, ряд вчених пропонують кілька підходів, які дають детальні характеристики даного аспекту. Зокрема:

- Безпека, як «національна безпека». Тут передбачається захист основоположних інтересів держави, який сформован на основі поняття про виживання держави. У цьому аспекті В якості основного інструменту застосовується військова сила або загроза її використання.

- Безпека, як «міжнародна безпека». Тут мається на увазі взаємозалежність безпеки однієї держави з безпекою інших держав, де важливим чинником є колективне використання військової сили ресурсу міжнародних інститутів щодо забезпечення безпеки

- Безпека, як «регіональна безпека», яка дублює аспекти міжнародної безпеки, за винятком положення про те, що найбільш ефективні системи безпеки це ті системи, які розвиваються у межах конкретних регіонів.

- Безпека, як «глобальна безпека», Тут включається крім військових аспектів, ще і питання захисту цивільних прав, охорони навколишнього середовища, питання економічного розвитку [51, с. 389].

Таким чином, можна зробити певний висновок про те, що сучасне визначення безпеки з усіма можливими чинниками впливу, такими, як глобалізація, зміна горизонталей конфліктності, поява нових політичних

гравців і т. д. вимагає розширення і доповнення цього терміну у вигляді більш комплексних понять, таких як «регіональна безпека, «світова безпека» і «глобальна безпека».

Отже, термін «безпека» з урахуванням всіх тимчасових рамок, зазнавав еволюцію від традиційного військового та силового трактування поняття, в бік більш просторового або багатостороннього розуміння цього питання. Тут мається на увазі, як широке охоплення всіх факторів сфер безпеки, так і глибокий підхід у справі вивчення цього поняття.

Провівши основні підходи у справі вивчення та обґрунтування понятійного апарату таких термінів, як «регіон» і «безпека», і вивчивши точки зору різних авторів, можна встановити взаємозв'язок зазначених понять у їх синтезі, вираженому в аспекті «регіональної безпеки».

Поділ міжнародного простору на регіони йде своїм корінням в історію. Як вважає Л. Фосетт у своїй роботі, «регіоналізм завжди існував у міжнародних відносинах» [148, с. 430].

В історії міжнародних відносин регіони були представлені у форматі імперій, різного роду альянсів, у варіантах сфер впливу і т. д. Регіонами могли виступати цілі континенти, такі як Європа, яка в XIX ст. була лідером на арені міжнародних відносин.

У цьому сучасному розумінні, як стверджує Л. Фоссет, регіони представляються «як частини міжнародної системи, що мають самостійну універсальну активність, і вперше починають функціонувати як самостійні одиниці на початку XX ст. після закінчення Першої світової війни [148, с. 430].

Сучасна наука міжнародних відносин розглядає декілька теоретичних і методологічних підходів до вивчення процесів регіональної безпеки в контексті парадигми регіоналізму. Зокрема, існує кілька напрямків у цьому питанні. Ось, що призводить Є. Михайленко по вивченню аспектів регіоналізму:

- регіональні процеси поділяються на «старі» та «нові»;
- регіоналізм існує в «першому», «другому», третьому поколіннях;

- існує економічний, монетарний, культурний регіоналізм;
- існує регіоналізм безпеки;
- існує крос-, інтер-, транс-, мультирегіоналізм;
- існує «чистий» та «гібридний» регіоналізм;
- існує наступальний, відкритий, неоліберальний наступальний, закритий, оборонний, регульований, розвиваючий регіоналізм;
- є регіоналізм низького і високого рівня;
- існує північний, південний, Північ-Південь регіоналізм;
- існує неформальний і інституціональний регіоналізм [89, с. 14].

Як вважає автор, в даний час поняття регіоналізму досить різноманітне. Серед дослідників немає єдиної думки, але більшість з них відносять регіоналізм, «до процесів і структур регіонального будівництва з точки зору тісних економічних, політичних і соціально-культурних зв'язків між державами та суспільствами, які близькі географічно, а також з точки зору їх безпеки» [89, с. 15].

У свою чергу, деякі автори зауважують, що поняття «регіоналізм» у політичних науках сприймається як синонім до понять «регіональна інтеграція», «регіональне співробітництво», «регіональна економіка». Ці терміни здебільшого своєму обсязі лише синонімічні. Насправді, вони можуть розглядатися на протилежних кінцях суті, в рамках якої регіоналізм може бути зміненим» [89, с. 15].

Як вважає А. Кирьянов, з точки зору структурного контексту, в зміст поняття регіональної безпеки слід виділити три підходи:

1. Поділ регіональної безпеки на ряд її складових підсистем, які диференціюються за сферами безпеки. Тут маються на увазі такі системи безпеки, як:

- економічна;
- політична;
- інформаційна;
- духовна;

- демографічна;
- екологічної;
- продовольча;
- енергетична;
- терористична;
- громадська;
- військова [56, с. 2]

2. Система регіональної безпеки представляється у вигляді багаторівневої системи, де виділяються різні територіальні фактори.

3. Структура регіональної безпеки представляється в вигляді системи з певними елементами – підсистемами. З цієї точки зору, слід розглядати такі підсистеми, як

- суб'єкти і об'єкти регіональної безпеки;
- предмет забезпечення регіональної безпеки;
- технології забезпечення регіональної безпеки;
- правові, економічні, організаційні та соціальні засади забезпечення регіональної безпеки [56, с. 3].

У зв'язку з цим, як зазначають дослідники, «диференціація регіональної безпеки на окремі підсистеми дозволяє чітко визначити конкретні напрями її забезпечення, виробити специфічні методи і забезпечити належні засоби, що дозволяють ефективно відстежувати потенційні загрози, факти виникнення небезпек, динаміку їх розвитку, оперативно і якісно здійснювати ліквідацію наслідків реалізованих загроз» [55].

За теорією українського дослідника О. Зінченко, основними елементами регіональної безпеки є:

- регіональна безпека, як складова національної безпеки;
- енергетична безпека;
- соціально-гуманітарна безпека;
- демографічна безпека;
- інформаційна безпека;

- екологічна безпека. [45, с.147].

Всі ці підсистеми, що формують регіональну безпеку, на думку автора, органічно складають імідж регіону, що є абсолютно новим поняттям, який виник у другому двадцятиріччя ХХІ століття.

Повертаючись до питань методологічного характеру при визначенні поняття регіональної безпеки, відзначимо той факт, що теоретичне і методологічне осмислення регіоналізму почався в 50-х роках ХХ століття. Це стало актуальним фоном в момент становлення європейської регіональної інтеграції. Як зазначає А. Худієв, основна увага тут приділялася вивченню міждержавної взаємодії, як в економічній, так і військової областях. «Суть питання в геополітичному аспекті зводився до можливостей успішного формування угруповань закритого типу в умовах біполярного світу» [135], зауважує автор. Цей методологічний підхід був сформований на основі концепції реалізму, теоретичні засади якої, як зазначалося вище, викладені у працях Томаса Гоббса. У рамках реалістичної школи регіоналізму, політика сприймалася як фактор протиборства і збройних конфліктів між кількома країнами. Поняття «старий регіоналізм» мало місце саме до цього підходу в міжнародних відносинах.

Починаючи з кінця 1980-х років, політичні дослідники ліберального спрямування почали писати про кінець міжнародних відносин у форматі класичного типу воєн. Це було пов'язано із закінченням двосторонньої протидії в рамках холодної війни. Як відзначають дослідники, перед державами того періоду стояло завдання відмови від політики сили. «Неможливо було ігнорувати соціальні та політичні аспекти транснаціональних взаємодій. Відповідно, стало необхідністю розробки нового підходу до регіональної інтеграції в Європі» [115, с. 63].

Таким чином, розробка теорії нового регіоналізму стала вже історичною необхідністю. Вона повинна була відповідати новому розумінню щодо алгоритму динаміки та змісту нових концепцій міжнародних відносин. Саме цей фактор проблеми інтенсивно аналізується західними вченими.

Отже, в теоріях старого регіоналізму суб'єктами регіонального права вважалися тільки держави. Тут розглядався і вважався тільки військовий і політичний аспект співробітництва. Як зазначає А. Худієв, дана концепція була спрямована на захист регіональних гравців від негативного впливу глобалізації і переважанню угруповань, «закритих» для вступу нових членів» [135]. Однак, зазначені принципи вже суперечили новим віянням у міжнародних відносинах.

У зв'язку з цим, поява в 1980-х роках теорії нового регіоналізму – «New Regionalism Theory» - стало гармонійним завершенням трансформації у галузі міждержавних відносин.

Теорія нового регіоналізму була розроблена шведськими вченими Б. Хеттне і Ф. Содербаумом. За парадигми нового регіоналізму суб'єктами регіонального світоустрою вважаються як держави, так і недержавні актори. Для даної теорії важливим було і є взаємодія у всіх сферах суспільного життя.

Як вважає Т. Кіробаєв, «новий регіоналізм розглядає співробітництво в межах регіону як складову частину процесу глобалізації і тому для нього переважання «відкритих» інтеграційних об'єднань має принципове значення» [55].

Отже, виходячи з думки вчених, зазначимо, що концептуальне обґрунтування поняття регіону є важливим аспектом у справі регіонального аналізу.

Як вважає Є. Михайленко, «нові» регіоналісти роблять основний акцент на поняття «регіон» в значенні «актор міжнародних відносин». Таким чином, регіон перестає бути об'єктом міжнародних відносин, тобто рівнем аналізу, а стає суб'єктом, дійовою особою в міжнародних відносинах» [89, с. 34]. Регіональний рівень визначення процесів привів до формування нової концепції в дослідженні міжнародних відносин. Як відзначають політологи, саме регіональний рівень дослідження дає можливість надати «найбільш збалансовану інтерпретацію здебільшого питань безпеки», що в свою чергу

призводить поняття регіону в певну силу, яка впливає на регіональне управління та рішення [89, с. 34].

Поняття концепції регіоналізму в форматі міжнародних відносин являє собою широкий науковий інтерес і викликає часті дискусії в колах вчених-політологів. У зв'язку з цим слід зазначити поняття, якими оперують представники течії нового регіоналізму. І серед них основними є терміни «регіон», «регіональна співпраця», «регіональна інтеграція», «регіональна консолідація», «регіоналізм», «регіоналізація».

Як вважають автори теорії нового регіоналізму, поняття і визначення терміну «регіон» в форматі географічно-територіального аспекту «є недостатнім». На їхню думку, «регіони – це «не просто географічні та адміністративні об'єкти», це суб'єкти, які «представляють собою об'єднання або «зони» на основі груп, держав або територій, учасники яких мають деякі загальні ідентифікуються ознаки. Наприклад, такими є Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) або Організація ісламських країн, G-22 » [89, с. 38].

Таким чином, регіони, по теорії нового регіоналізму, - це зони, які менше, ніж державні об'єднання, але більше, ніж окремо взята країна.

Як зазначає В. Смирнов, регіони можна диференціювати як:

- з точки зору соціальних факторів, таких як етнічний фактор, культурологічний аспект, історичний тощо;
- з точки зору економічних особливостей, таких як торгова інфраструктура;
- з точки зору політичних аспектів, таких як ідеологія;
- з точки зору організаційної згуртованості, вираженої в присутності і наявності певних регіональних структур [115, с. 63].

Отже, поняття визначення регіон може детермінуватися з різних точок зору.

Таким чином теоретичні основи і поняття нового регіоналізму є розуміння того:

- чим є регіон;
- які процеси відбуваються всередині регіону;
- які причини і фактори регіональної взаємодії;
- яка роль політичного чинника в справі формування регіону.

Відмінності між концепціями нового регіоналізму в міжнародних відносинах і поглядами старого регіоналізму представлені в таблиці 1.1 [89, с. 45].

Таблиця 1.1

Порівняльний аналіз теоретичних підходів до регіональної інтеграції [89, с.45].

Старий регіоналізм	Новий регіоналізм
Існував в умовах біполярності	Розвивається як сучасна версія багатополлярності
Формувався в значній мірі «Зверху», під контролем двох конкуруючих наддержав	Формується «знизу» в тому сенсі, що процес сучасної регіоналізації містить елементи спонтанності і автономії його акторів
Мав протекціоністський характер	Прагне до реалізації ідеї «відкритого регіоналізму», сумісного з економічною взаємозалежністю
Як правило, чітко орієнтувався на рішення або економічних проблем, яких проблем безпеки	Більш багатовимірний, так як паралельно включає в себе торгово-фінансовий, екологічний, соціально-політичне та інші виміри
Включав в себе виключно відносини між суверенними державами	Передбачає участь недержавних і субнаціональних акторів

Отже, відзначимо, що концептуальні позиції теорії нового регіоналізму - це роботи багатьох вчених і дослідницьких шкіл, які ввели в понятійний

апарат нові терміни, такі як регіоналізм і регіоналізація і розширили спільність поглядів на абсолютно нову роль регіонів в системі міжнародних відносин сучасного світу, включаючи й аспекти світової і регіональної безпеки.

1.2 Основні аспекти теорії регіональної безпеки

У контексті досліджуваного питання, розглянемо методологічні аспекти поняття теорії регіональної безпеки.

Теорія регіональної безпеки у повній мірі була вивчена і представлена світу в роботах так званої Копенгагенської школи. Авторами цієї концепції виступили Баррі Бузан і Оле Вэвер [82, с. 7].

Її основне положення полягає в тому, що, як зазначають автори, «більшість загроз легше переміщуються на коротких дистанціях, ніж на довгих; взаємозалежність в питаннях безпеки визначає тенденцію до формування регіонального кластера, що і є комплекс регіональної безпеки» [147, с. 17].

Центральне ланка в теорії «Бузана – Вевера» належить поняттю «сек'юритизації». Як підкреслює А. Лукін, «сек'юритизація». – це «дискурсивний процес, в результаті якого в політичному співтоваристві конструюється інтер суб'єктивне сприйняття якого-небудь процесу в якості загрози багатозначного об'єкту і визнається необхідність невідкладних і виняткових заходів для відображення цієї загрози» [87, с. 9].

На думку авторів теорії регіональної безпеки, основними індикаторами «сек'юритизації» можуть виступати:

- збройні конфлікти;
- гонка озброєнь;
- етнічні чистки;
- різні надзвичайні заходи [87, с. 10].

Автори теорії, як відмічає А. Лукін, всі регіони світу розділили на дві основні групи:

- там, де домінують військово-політичні загрози безпеки. Зокрема, - це Східна і Південна Азія, Близький Схід, частина пострадянського простору);

- там, де існують інші сектори безпеки, такі як Північна і Південна Америка, Європа [87, с. 10].

Як стверджують Бузан і Вевер, їх теорія є єдиною загальною теорією регіональної безпеки, яка існує в даний час і має своє методологічне обґрунтування [87, с. 7].

Отже, регіональний комплекс безпеки, це теорія, яка отримала свій розвиток на синтезі матеріалістичних, соціологічних і конструктивістських підходів. Дані методологічні розробки стали основою для наукового аналізу регіонального комплексу безпеки.

Як зазначає у своєму дослідженні Є. Михайленко, регіональний та глобальний рівні дослідження не суперечать Вестфальській моделі побудови світу. Тим не менш, для вивчення питань регіональної динаміки важливий аналіз, як ті чи інші типи держав впливають на формування комплексів безпеки [89, с. 69-70].

Бузан і Вевер, застосували класифікацію держав за трьома типами:

- постмодерн;
- модерн;
- премодерн [70].

Визначальною категорією цієї класифікації є ідеальний тип Вестфальської системи, яка моделювала держава після закінчення Другої світової війни. Тут домінують держави типу «модерн», які вважають себе незалежними і самостійними суб'єктами. Їх кордони визначені реальними лініями, вони абсолютно закриті від зовнішніх будь-яких впливів. Як відзначають політологи, фашистський і комуністичний режими з'явилися крайніми формами прояву такого типу держав [89, с.70].

На сучасному етапі до такого типу держав сучасні політологи відносять Китай, Північну і Південну Кореї, Ірану, Індії [78, с.57].

Продовжуючи думку теорії регіональної безпеки в інтерпретації зарубіжних вчених, відзначимо, що держави «постмодерн» - є сильними державами з ринковою економікою і тому для них неприйнятні традиційні аспекти безпеки, які характеризуються активними військовими діями [147, с. 24]. Виходячи з того, що всі вони вийшли з Вестфальської моделі, вони до сих пір зберігають всі атрибути сучасної держави, такі як суверенітет, кордони і національна ідентичність. Але відмінна їх риса проявилася в тому, що вони відкрили свої економіки і суспільно-соціологічні аспекти тому вони вважають ці інтеграційні дії, як можливість для їх росту добробуту і посилення безпеки.

Держави типу «постмодерн» представляють собою основні центри політичної сили і економічного багатства в світових масштабах, тому вони підтримують відкриті цінності і в інших регіонах світу [134].

Як відзначають політологи, країни третього світу Азіатського регіону і Африканського континенту можуть бути охарактеризовані, як держави «премодерн», для яких характерними рисами є низький рівень політичної взаємозв'язку і малорозвинені інститути влади [147, с. 24]. Саме ці держави представляють негативні тенденції в питаннях регіональної безпеки.

Таким чином, вищезгадана класифікація держав за теорією «Бузана – Вевера», визначає структуру безпеки на регіональному рівні.

Важливе значення на сучасному етапі регіонального розвитку має процес глобалізації міжнародних відносин. Як вважає Є. Михайленко, країни «постмодерну» є потужними двигунами глобалізаційних процесів і у них тут всі переваги. У свою чергу, держави «постмодерн» стикаються з двома типами загроз, такими як бути залученими в конфлікт, і бути виключеними з конфлікту. Всі ці моменти становлять для держав зазначеного типу певні труднощі в справі збереження глобальної регіональної безпеки. Що стосується країн типу «премодерн» тут фактор глобалізації полягає в їх невідповідність певним типам міжнародних стандартів. Тобто, загроза глобалізації для них полягає у втраті незалежного статусу або втрату важелів управління [89, с. 72].

Виходячи з вищесказаного, зазначимо, що така класифікація дає змогу охарактеризувати країни в регіонах і показати порівняльний аналіз регіональних аспектів безпеки, враховуючи специфіку превалюють там держав.

Теорія «Бузана – Вевера» характеризує держави на сучасному етапі за такими типами:

- супердержави;
- великі держави;
- регіональні держави [70].

До супердержавам автори відносять США, до великих держав вони приєднують країни ЄС, зокрема Великобританію, Францію і Німеччину, Японію, Китай, Росію та Індію. До регіональних держав вони відносять ті країни, які займають лідируюче положення в своїх регіональних комплексах [89, с. 73].

Аналізуючи основні спектри теорії регіональної безпеки, відзначимо, що вона базується на п'яти критеріях безпеки і охоплює такі сфери, як:

- військова безпека;
- політична безпека;
- економічна безпека;
- соціальна безпека;
- екологічна безпека.

У свою чергу, Бузан і Вевер пропонують розширити матрицю аналізу і включити в нього чотири комплекси регіональної безпеки, а саме:

- фактор сильної або слабкої держави;
- міждержавні відносини;
- міжрегіональні взаємодії у сфері безпеки;
- роль великих держав у регіоні, тобто взаємодія регіональних структур у фарватері глобальних взаємозв'язків [147, с. 51].

Як зазначає Є. Михайленко, всі ці чотири рівня складають так зване «сузір'я безпеки» [89, с. 74], на основі якого формуються комплекси регіональної безпеки.

З теорії «Бузана – Вевера», виділяється три типи регіональних комплексів безпеки:

- стандартний;
- центрований;
- великодержавний;
- суперкомплекс [89, с. 75].

До стандартного комплексу безпеки відноситься Вестфальська модель з двома і більше країнами, зусилля яких зосереджені на військово-політичній безпеці.

Центровані комплекси безпеки являють собою або однополярні феномени, такі як США у Північній Америці, або інтегрована організація, яскравим представником якого є ЄС.

До великодержавного фактору теорії регіональної безпеки ставляться світові держави, які нерівномірно розкидані по всій системі міжнародних відносин. У цьому зв'язку, як підкреслюють автори, держави можуть зосередитися навколо великої держави і створити супер комплекси регіональної безпеки. Наприклад, у сучасній системі «1+4» така динаміка спостерігається в Азіатському регіоні, де Японія і Китай формують центри великих держав [89, с. 76].

У відповідності з теорією «Бузана – Вевера», аналіз існуючих регіональних комплексів безпеки вимагає враховувати всі рівні методологічного дослідження, які включають в себе національний, регіональний, глобальний і надрегіональний фактори.

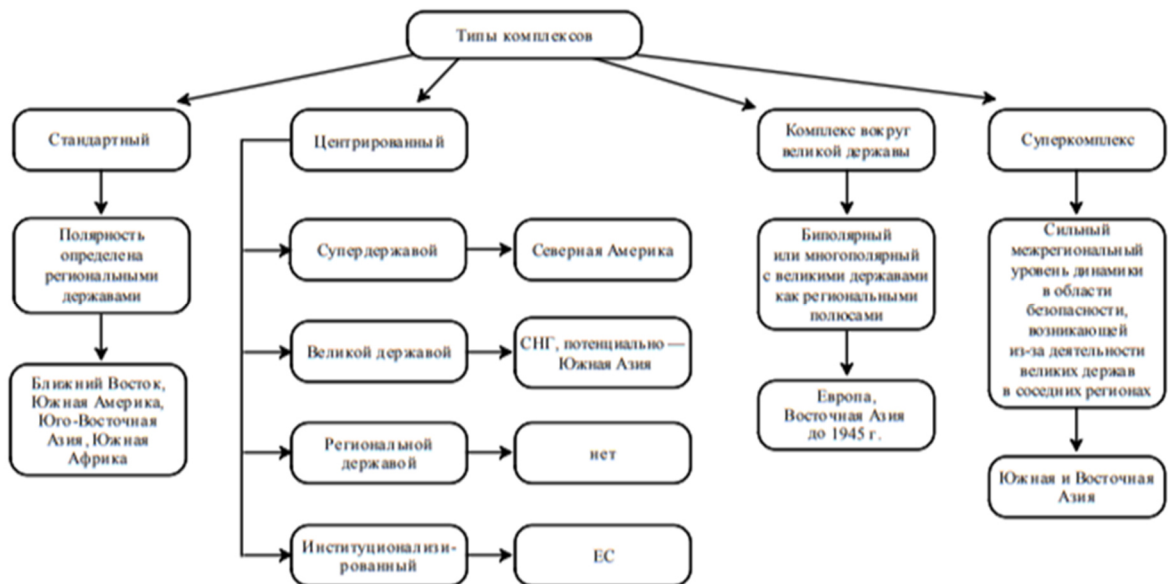
Відповідно до зазначеної теорії, «класифікацію регіональних комплексів безпеки можна представити у вигляді чотирьох великих груп, кожна з яких має ряд підвидів» [89, с. 78].

Автори теорії регіонального комплексу безпеки призводять наукове обґрунтування переваги регіонального підходу. Як вважають дослідники, на теоретичному плані дана методика дозволяє:

- проаналізувати можливість появи регіональних комплексів безпеки або відсутність такої можливості;
- зіставити конкретні регіональні структури безпеки з урахуванням всіх можливих вихідних факторів;
- вибудувати набір певних сценаріїв, які визначають варіанти прогнозування будь-яких ситуацій.

Рис. 1. Співвідношення типів комплексів безпеки та їх характеристик

[89, с. 79].

Як підкреслюють Є. Михайленко [89, с. 78] і А. Лукін [82, с. 12], багато регіональних прогнозів формуються на основі теоретичних підходів шкіл неореалізму, на теоріях і концепціях міжнародних відносин, у яких регіональним комплексам безпеки приділяється не так багато уваги. У зв'язку з цим теорія регіональних комплексів безпеки представляє не тільки науковий інтерес, а й те, що вона може мати свій власний статус. По суті справи це є визнання того факту, що регіональний рівень може бути розглянутий, як незалежний аспект в форматі структури міжнародних відносин.

Як підкреслює А. Лукін, у відповідність з теорією комплексів регіональної безпеки, на сучасному етапі існує дев'ять абсолютно сформованих регіональних комплексів безпеки, а саме:

1. Східно-Азіатський.
2. Південно-Азіатський.
3. Близькосхідний.
4. Південноафриканський.
5. Центральноафриканський.
6. Північноамериканський.
7. Південноамериканський.
8. Європейський.
9. Пострадянський [82, с. 10].

Зазначені комплекси регіональної безпеки з теорії «Бузана – Вевера» є структурними одиницями, в яких існують:

- основні актори, які формують фактори безпеки;
- основні об'єкти безпеки;
- референтні об'єкти безпеки;
- процеси формування регіональних комплексів безпеки;
- динаміка між регіональними комплексами безпеки та його сусідами та глобальними акторами;
- реальні структури регіональних комплексів безпеки, такі як анархія, інтеграція, розподіл сил, сек'юритизація, десек'юритизація [70].

Таким чином, теорія комплексів регіональної безпеки «Бузана – Вевера» представляється на сьогоднішній день найбільш повною методологічною базою, що пояснює процеси, які протікають у форматі регіонів в системі безпеки міжнародних відносин. Незважаючи на те, що вивчення питань регіоналізації та регіоналізму в анамнезі формування регіональних систем безпеки є процесі триваючий, теорія комплексів регіональної безпеки Копенгагенської школи досить повно розкриває методологічну основу поняття регіональної безпеки.

1.3. Методологічні основи поняття «азіатський регіоналізм» в сфері основ регіональної безпеки

Регіоналізм в тій чи іншій мірі більше вивчається у форматі європейської політики. Як вважають політологи, Азія являє собою зовсім інший, відмінний регіональний процес, ніж динаміка Європи. У цьому зв'язку поняття азіатського регіоналізму має свої особливості.

В деякій мірі, азійська регіональна політика має деяку схожість з європейською. Це виражено в інституалізації економічних інтеграційних процесів і в появі міжнародних регіональних організаційних структур, таких як АСЕАН, АРЕС та ін. Тим не менш, політика регіоналізму, яку проводять провідні азіатські держави і передусім Японія, маючи певні схожі риси з європейським політичним процесом, володіє власною специфічною формою, яка розглядається в системі міжнародних відносин, як азіатський регіоналізм [117].

Розглядаючи методологічні аспекти формування поняття «азіатський регіоналізм», слід зазначити, що історія формування даного питання, як вважає Є. Михайленко, пройшла еволюцію в три історичних етапи [89, с. 49]:

- Перший етап включає період після закінчення Другої світової війни і охоплює весь діапазон періоду «холодної» війни. Відмінною рисою даного періоду є побудова регіональної політики в Азіатському регіоні під керівництвом великих держав, таких як США, Великобританії та Японії.

- Другий етап включає в себе період після закінчення «холодної» війни, і він безпосередньо пов'язаний з ініціативами Японії в Південно-Східній Азії, де вона зробила ставку на розвиток економічних зв'язків в регіоні.

- Третій етап – це сучасний період глобалізації, в якому Японія зробила акцент на використання мережевого регіоналізму, пов'язаного з ідеєю створення Тихоокеанського співтовариства [89, с. 52].

Американський професор індійського походження Амітава Ачарія запропонував свою класифікацію азіатського регіоналізму. У зв'язку з цим автор виділяє три етапи:

- 1947 – 1967 рр. – це період формування «паназіатського» регіоналізму;
- 1967 – 1990 рр. йде процес формування Азіатсько-Тихоокеанського співробітництва та посилення ролі АСЕАН в регіоні;
- з 1990-х рр. по теперішній час – виникнення та еволюція інфраструктури «нового» азіатського регіоналізму [145, с. 5].

Як вважає професор Ачарія, всі три історичних періоди формування концепції азіатського регіоналізму можна умовно розділити на періоди і етапи, які характеризувалися активною динамікою регіональних процесів в Азії, пов'язаних з прийняттям важливих ініціатив, які виступили каталізаторами в справі формування концепції і теорії азіатського регіоналізму.

Новий азіатський регіоналізм асоціюється, насамперед, з теорією комплексів регіональної безпеки Бузана – Вевера. Як вважають автори, Азійський простір виділяється тим, що в ньому знаходяться три великі держави – Японія, Китай та Індія. І таке тісне сусідство великих регіональних держав «може бути порівняний тільки з Європою» [82, с. 10].

Тим не менш, як зазначає А. Лукін, Європа не мала досвіду колонізації, а Азія абсолютно не є чимось схожим на «європейський концерт держав» [82, с. 10]. У свою чергу, Азія є частиною глобальної системи міжнародних відносин, які були створені переважно за аналогією західних цінностей.

На етапі міжнародних відносин періоду «холодної» війни Азія, внаслідок протяжної географії та низькій здатності до взаємодії, була розділена на три регіональних комплекси. Але, з ростом глобалізму й абсолютної могутності азіатських країн, таких як Японія та Китай, географія вже не має принципового значення. В результаті таких метаморфоз, спостерігається тенденція стягування воедино трьох регіональних комплексів

– Північно-Східного, Південно-Східного та Південного Азіатського комплексів в Азіатський суперкомплекс [82, с. 11].

Як вважають політологи, в недалекому майбутньому в азіатській регіональній політиці в регіоні Азії в цілому жодна держава не буде в змозі досягти домінуючих позицій. Існуюча структура біполярності в Східній Азії є досить потужною. Жодна з держав регіону не може бути порівняна з Японією і Китаєм в своїй могутності у всіх її аспектах. У зв'язку з цим, Азіатський суперкомплекс є вже триполярним, з урахуванням індійського фактору. І це вже безперечно сформована думка політологів.

Висновки до розділу 1

Підводячи підсумки в питанні вивчення всіх методологічних підходів до визначення поняття «регіональної безпеки» відзначимо наступні ключові моменти.

Поняття регіональної безпеки трактується у форматі декількох ключових термінів, які використовуються в контекстних рамках міжнародних відносин. Аналізуючи методологічні підходи провідних шкіл політології як зарубіжної наукової думки, так і вітчизняної, зазначимо, що їх теорії, що стосуються питань регіональної безпеки засновані на понятійному апараті, що включає такі визначення, як «регіон», «регіоналізм», «безпека», «національна безпека», «міжнародна безпека».

Вивчаючи методологічні основи, що формують поняття і принципи регіональної безпеки, відзначимо, що основний науковий апарат дослідження був сформований на базі теорій шкіл «старого» і «нового» регіоналізму, які є загальноприйнятими в науці міжнародних відносин. Слід зазначити, що поняття регіональної безпеки також є невід'ємною частиною теорії «Бузана - Вевера» про комплексах регіональної безпеки, частиною якої є поняття азіатського регіоналізму, який видається актуальним внаслідок вивчення політики регіональної безпеки Японії.

РОЗДІЛ 2.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ЗАБЕСПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В ЯПОНІІ

Японська політика національної безпеки являє собою основну парадигму всієї сфери концептуальних, теоретичних і практичних підходів у справі забезпечення національної безпеки і регіональної стабільності. У зв'язку з цим аналіз еволюційних підходів у справі забезпечення всіх компонентів національної безпеки є надзвичайно важливим, так як дозволяє дати найбільш точну характеристику становлення і розвитку концепції обороноздатності Японії, як найважливішого фактору в системі регіональної та світової безпеки.

2.1. Еволюція підходів Японії щодо забезпечення національної безпеки в 1947 – 1999 рр .

Слід зазначити, що Японія являє собою, так звану моноетичну або одну національну державу, з яскраво вираженими гомогенними рисами, тобто однотипністю. З історії Японії нам відомо, що її національні особливості були сформовані закритістю японського суспільства, яке було виражено в майже трьохсотлітньому періоді її самоізоляції [48, с. 124].

Однорідність японської нації виражається в основній парадигмі їх самоідентифікації, як частинок єдиної держави. Це знайшло своє відображення у головній аксіомі японців: «одна нація, одне серце» [138, с. 19].

Як зазначає ряд політологів, до національних особливостей Японії, які сформували її концептуальні аспекти у справі політики національної і регіональної безпеки, відноситься традиція оцінки оточення держави крізь рамки так званої «японоцентричності» [15]. Тут же слід зазначити, що «рішення по досягненню стратегічної цілі, розробляється декількома

автономними групами, формується при домінації однієї з них, найбільш підготовленою. Цей метод отримав назву «пов'язування коріння», тобто узгодження деталей до прийняття рішення» [15].

Як вважають автори, ці специфічні національні особливості розкривають основні чинники концепції національної безпеки Японії, які в основному відображають лише зміни, що відбуваються на міжнародній арені» і являють собою стратегії «ситуативної рефлексії і пристосування» [15].

Крім цього алгоритму, політологи вказують на те, що незважаючи на високу економічну убудованість в інфраструктуру сучасних міжнародних відносин, Японія «парадоксальним чином зберігає елементи деякої психологічної закритості, успадкованої з минулого» [15]. І як висновок, автори вказують, що саме звідси з'являється «перша принципова дилема японської політики забезпечення національної безпеки – закритість, тобто ізоляціонізм і відкритість - залучення [15].

Як наголошується в навчальній літературі, для японців характерним принципом вважається твердження, що «ніхто не може служити двом господарям» [140, с. 78]. У цьому зв'язку обґрунтованим є висновок, що Японія вважає за краще співробітництво з найбільш могутнім союзником. При цьому, всі інші великі держави, як показує історія, для Японії не так принципові. У своїй зовнішній політиці в цьому аспекті вона завжди дотримувалася варіантів стриманих і прохолодних відносин.

Виходячи з історичних даних, провідними партнерами Японії в різні періоди були Голландія, Великобританія, Німеччина. Після закінчення Другої світової війни Японія опинилася в абсолютній сфері впливу американської політичної доктрини і по теперішній час є її найближчою соратницею в Азіатсько - Тихоокеанському регіоні [138, с. 28]. Як зазначає П. Шодієв та інші політологи, традиційним фактором для Японії є статус молодшого брата і позиція максимально займати статус близького партнера провідної наддержави [138, с. 30].

У зв'язку з цим, зазначимо, що незважаючи на те, що формування стратегії національної безпеки в Японії відбувалося за американськими мірками, Токіо не давало певного поняття національної безпеки [125]. Як зазначає Д. Стрільцов, «розпливчастість категоріального апарату визначається тим, що японському мисленню не притаманні однозначні формулювання. Так, найбільш характерним для японців є визначення національної безпеки, як «вміння уникати критичних ситуацій, що вимагають жертв основних цінностей, пов'язаних з існуванням держави», при цьому «проблема забезпечення безпеки... зводиться до вибору засобів, що дозволяють досягати вищі цінності, жертвуючи нижчими» [125].

О. Добринська у своєму дослідженні «Еволюція політики Японії в галузі забезпечення національної безпеки після краху біполярної системи міжнародних відносин» зазначає, що концепцію національної безпеки слід визначати як «філософське бачення позиції країни в системі глобальної політики минулого, теперішнього і майбутнього на основі врахування накопиченого досвіду і узагальнення всього різноманіття факторів, що визначають адекватність життєдіяльності держави» [33, с. 18]. Тому таке визначення може бути взято за основу при вивченні політики Японії в галузі забезпечення національної безпеки» [33, с. 18].

У цьому зв'язку, в основі концепції національної безпеки Японії лежать два основних фактора:

1. Пацифізм, який заснований на Конституції Японії 1947 року.
2. Союзницькі відносини зі Сполученими Штатами, які були зафіксовані японсько-американським Договором про гарантії безпеки від 1951 року, який був ратифікований в 1952 році.

У Конституції Японії 1947 року говориться, що «ми, японський народ, бажаємо вічного миру і сповнені свідомості високих ідеалів, що визначають відносини між людьми; ми сповнені рішучості забезпечити нашу безпеку і існування, покладаючись на справедливість і честь миролюбних народів світу. Ми хочемо зайняти почесне місце в міжнародному співтоваристві, яка прагне

зберегти мир і назавжди знищити на Земній кулі тиранію і рабство, пригнічення і нетерпимість» [71]. Цією заявою, Японія відмовилася від застосування військової сили і зробила наголос на абсолютно невійськові методи ведення регіональної міжнародної політики, а саме на дипломатичний фактор і економічний потенціал.

У свою чергу, Договори про гарантії безпеки від 1951 г. [6] і від 1960 г. [7] закріпили право США розміщувати свої військові бази на японській території. Тому, Японія взяла на себе зобов'язання захищати американські військові бази і як наслідок, нарощувати свій військовий потенціал. Таким чином, японсько-американські мирні договори 1951-1960 рр. стали основою, для офіційного оформлення двостороннього військово-політичного союзу і стартом у справі розробки документів, які з'явилися базисами у взаємодії Японії і США в галузі забезпечення безпеки в регіоні.

Доктрина національної безпеки Японії в сфері її національних інтересів, як зазначалося вище, формується на основі двох матриць, які представляють собою наступні позиції, а саме:

1. Перетворення країни в «нормальну державу» у фарватері політики пацифізму.

2. Проведення глобальної політики в рамках економічної взаємодії Японія - США - ЄС, і в сфері Азіатсько-Тихоокеанського регіону [120].

Крім зазначених аспектів, доктрина національної безпеки Японії ґрунтується на таких факторах, як:

- дипломатична активність в області питань стабілізації міжнародної обстановки;

- здатність до самооборони;

- японсько-американський вектор в системі безпеки [37].

Таким чином, на формування концепції національної безпеки Японії вплинули з одного боку, такі моменти, як глобальна залученість і регіоналізм на основі концепцій пацифізму, а з іншого боку різні сили і політичні течії, такі як:

- реалісти;
- регіональні пацифісти;
- панпаціфісти;
- азіяцентристи;
- пан'японісти

Перш, ніж перейти до безпосереднього аналізу еволюції доктрини національної і регіональної безпеки Японії, виділимо три ключові парадигми, які сформуvalи її геополітичні моделі в аспекті формування стратегії національної безпеки.

1. «Пан'японізм». Дана парадигма геополітичної моделі Японії передбачала її економічне, військове та політико-стратегічне домінування в одній особі в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, де вона, разом з іншими потужними і великими державами тримала б «під контролем енергоресурси Близького Сходу» [геопол], грала свою глобальну роль і при цьому повністю втягувалася у всі значущі для неї міжнародні питання безпеки і розвитку.

2. «Азіяцентризм». Ця геополітична модель японської стратегії зовнішньої політики передбачала обмеженість її дій рамками Азіатсько-Тихоокеанського регіону, яку Японія проводила між двома світовими війнами і до закінчення Другої світової війни. Згідно азіяцентристській парадигмі японської політики, геостратегія регіону ділилася на так звані концентричні кола, де перше коло утворювала сама Японія, друге коло формувало континентальне узбережжя Китаю, Кореї, Приморського краю і острова Сахалін, а третій коло включало би території держав Індокитаю, АСЕАН і деякі океанічні акваторії від Індії і до Гавайських островів [24].

3. «Спільний азіяцентризм». Ця стратегічна модель сучасної політики національної безпеки Японії, яка передбачає продовження тісного співробітництва з Сполученими Штатами в рамках обмеження власних силових ресурсів. У військовому аспекті, виходячи з цієї моделі, Японія виступає як сильний регіональний гравець, при цьому зберігаючи частково свою ізоляцію [24].

Отже, після так званої реставрації Мейдзі, коли Японія вийшла з ізоляції і до закінчення Другої світової війни японська національна доктрина формувалася в наступній концепції – «багата країна – сильна країна» («фукоку кехэй»). Тут в основі забезпечення безпеки процесу лежала військова політика, яка проводилася військовим міністерством, а у форматі захисту національних інтересів була колоніальна політика в її чистому вигляді.

Після того, як Японія програла у Другій світовій війні, офіційний Токіо представив свою нову доктрину національної безпеки, яка увійшла в історію, як доктрина Йосіда, що була названа на ім'я прем'єр-міністра Японії та голови Ліберальної партії – Сігери Йосіда, який займав цей пост в 1946 – 1954 рр. [37].

Як зазначає А. Євдокимов, Сполучені Штати стали ініціаторами створення концепції національної безпеки Японії післявоєнного періоду [42, с. 24], що була оформлена такими правовими концептуальними документами, як:

- Нова японська Конституція 1947р. [71];
- Сан-Франциський мирний договір [110];
- Договори про гарантії безпеки 1951р. [6] і 1960р.[7];
- Адміністративна угода 1952р. [1].

Зазначені документи практично заклали основу всього післявоєнного розвитку Японії, що виразилося в її стрімкому економічному ривку і посиленні політичної та військової потужності в регіоні.

У 1950-1960 - рр. національна та регіональна політика Японії дотримувалася аспекту одно направленості з основними постулатами її стратегії національної безпеки, яка забезпечувалася японською оборонною політикою. Як зазначалося вище, національна та регіональна безпека Японії забезпечувалася трьома факторами, такими, як:

- японсько-американські домовленості;
- американська військова присутність на японській території з розміщенням військових баз;
- потенціал японських Сил самооборони.

І хоча Конституція 1947 року забороняла створення армії в Японії [71], тим не менш, вже в 1954 р. Офіційний Токіо приймає Закон про Сили самооборони і Закон про Управління національної оборони [54, с. 29 - 54], що було, фактично, першим переглядом політики Японії щодо її власної безпеки.

Практичним кроком у цьому напрямку була Установа 2 липня 1956 року Ради Національної Оборони (РНО), який представляв собою вищий консультативний орган при прем'єр-міністрові Японії і визначав оборонну політику держави, включаючи всі питання про розвиток збройних сил і функціонування всієї оборонної мощі [52, с. 38].

РНО проіснувала до 1986 року. Вона провела 72 засідання і прийняла документи, які відображали всі плани оборони й розвитку сил самооборони, включаючи щорічні плани впровадження нових видів озброєння. 22 травня 1986 року РНО була перетворена у Раду національної безпеки [52, с. 38].

Першим важливим рішенням Ради національної оборони було прийняття 20 травня 1957 р. Основного курсу оборони. Цей документ зафіксував основні принципи офіційної політики оборони Японії, які полягали в наступному:

- підтримка міжнародного співтовариства, ООН, та розвиток міжнародного співробітництва;
- розвиток патріотизму в Японії;
- максимально ефективний розвиток усіх оборонних можливостей з урахуванням національних ресурсів і внутрішньої політико-економічної ситуації;
- використання потенціалу Сполучених Штатів в якості основного фактору для відбиття агресії ззовні [52, с. 43].

Як відзначають політологи, в рамках Основного курсу оборони, будівництво оборонних і самооборонних сил Японії велося з урахуванням підтримки США і їх ядерного прикриття [52, с.43; 54, с.35]. Вже до моменту прийняття Основного курсу оборони, японські сили самооборони налічували 204 105 чоловік [52, с. 44].

До 1977 року будівництво сил самооборони вироблялося на основі «боейрёку кейкаку» - п'ятирічних планів оснащення оборонного потенціалу [52, с.44].

Є. Карпов в своєму дослідженні про особливості системи безпеки Японії після Другої світової війни наводить такі факти: «Перший план був розроблений в червні 1957 року і розрахований на 4 роки - з 1958 по 1961 р. Його головною метою було швидке розгортання сухопутних військ в зв'язку зі значним скороченням чисельності військ США в Японії. Він передбачав формування 5 польових армій в складі 14 дивізій, встановлював чисельність для сухопутних сил в 180 тис. чоловік, визначав водотоннажність для кораблів військово-морських сил в 124 тис. і кількість літаків - в 1300 одиниць. Все, передбачене планом озброєння, Японія купувала або отримувала в порядку допомоги від США» [52, с.45]

Отже, в 1950 – 1960-ті роки в Японії розгорнувся так званий процес ремілітаризації, коли державі надавався цілий пакет американської військової допомоги, заснованої на договорі від 1951 року. Політологи поділяють цей період, оформив стратегію національної безпеки Японії, на три етапи.

Перший етап – 1951 – 1955 рр. Цей період характеризується становленням японських збройних сил і відновленням військової промисловості.

Другий етап – 1955 – 1957 рр. В цей період йде процес відродження японських монополій, які почали виступати за розвиток власної військової промисловості в рамках її високої технічної оснащеності.

Третій етап – 1958 – 1960 рр. Це період, коли збройні сили Японії вже були оснащені новітніми видами ракетної зброї практично власного виробництва [52, с. 45, 46].

Аналізуючи становлення стратегії національної безпеки Японії у 1950-1960-х рр. слід відзначити, що офіційний Токіо скористався всіма перевагами Договору про безпеку із США від 1951 року і побудував власну платформу для стрімкого економічного ривка в наступні роки. Фактично, Японія, практично

«безбілетно», як називали цей феномен американські політологи, зуміла оговтатися від руйнівних наслідків Другої світової війни і зуміла створити власну стратегію національної і регіональної безпеки.

Стратегія національної і регіональної безпеки, виражена в доктрині Йосіда, була основною і домінуючою у зовнішній і внутрішній політиці Японії та її правлячих кабінетів Хатоями в 1954-1956 рр., Ісібасі в 1956 – 1957 рр., Кісі у 1957 – 1960 рр., Ікеда в 1960 – 1964 рр. і Сато в 1964 – 1972 рр. [42, с. 25]. Як вказують джерела, за цей період Японія вийшла на високий економічний рівень і в 1968 році посіла друге місце в західному світі з виробництва промисловості та технічного забезпечення [143, с. 255].

Основним спектром дії доктрини Йосіда періоду 1950-1970-х рр., як зазначають політологи, стало взаємо доповнення двох геополітичних моделей, виражених в поєднанні військових аспектів «спільного азіяцентризму» та економічних чинників «чистого азіяцентризму» [120]. Причому, японський «азіяцентризм» розвивався в кількох варіантах так званого «Тихоокеанського об'єднання», де Японія займала своє лідируюче економічне та політичне становище. В рамках тихоокеанської регіональної стратегії, Японія розробила такі регіональні доктрини [38]:

- 1959 р. - Регіональна доктрина Тихоокеанського об'єднання В. Кано;
- 1965 р. - Регіональна доктрина Тихоокеанської зони вільної торгівлі;
- 1969 р. - Регіональна доктрина «Пан-Азії» Е. Сато.

Ці доктрини ґрунтувалися на принципах азійського націоналізму, що було прийнятною стратегією для Японії того періоду.

В 1970-ті рр. доктрина Йосіда, яка була основоположною в справі формування національної політики безпеки Японії розширила свої межі і інтерпретувалася в оновлену доктрину національних і регіональних інтересів, що включала в собі такі чинники, як:

- внутрішньо-соціальний фактор, виражений в аспектах громадської безпеки;
- військовий чинник, який визначив стратегію національної безпеки;

- зовнішньополітичний чинник, який рекламував світ і світову стабільність.

Дану концепцію доктрини Національної безпеки використовували у своїй політиці уряди Сато з 1970 по 1972 рр., Танаки з 1972 по 1974 рр., Міки з 1974 по 1976 рр. і Фукуда з 1976 по 1978 рр. [38]. У цей період основна мета політики національної і регіональної безпеки синтезувалась у відповідність з її прогресивним економічним потенціалом, і виражалася в трьох аспектах:

- у розвитку ринкових форм економіки у країнах світу;
- у забезпеченні стратегічного балансу між двома протиборчими системами;
- в розширенні економічних і політичних інвестиційних проектів в Азіатському регіоні [43, с. 78].

В кінці 1970-х років в умовах «холодної війни» традиційним фактором у міжнародних відносинах було протиріччя між СРСР і Заходом. У зв'язку з цим, Японія розробила свою першу доктрину «Комплексного забезпечення національної безпеки» (КЗНБ) - «сого андзен хосе сейкаку» [43, с. 77].

Як зазначає Е. Йолкін, «розробка і прийняття даної концепції не могли відбутися без істотних причин» [43, с. 78]. Одним з факторів, що призвели до появи нового концептуального документа в області безпеки Японії, є «прорахунки у сфері зовнішньої політики в 1970-ті рр.» [43, с. 78]. Як зауважує політолог, «один з прем'єр-міністрів Японії К. Міядзава зазначав, що помилки попередніх доктрин полягали в тому, що Японія не проявила готовність взяти на себе глобальну відповідальність, відповідно статусу другої економічної держави капіталістичного світу» [43, с. 78].

Розробка доктрини КЗНБ проводилася за завданням кабінету прем'єр-міністра Масайосі Охіри у 1979 – 1980 рр. Концепція національної доктрини Японії в рамках КЗНБ базувалася на принципах японського лібералізму і йшла в руслі протистояння з СРСР. Фактично, ця доктрина була програмним документом до закінчення «холодної війни».

Стратегія КЗНБ складалася з трьох складових чинників:

1. Фактор політичної безпеки, заснований на тристоронній співпраці по осі «США – Японія – Європа», який розширював для Японії її військово-політичні горизонти.

2. Фактор економічного шляху розширення участі Японії в проектах, що поліпшують економічну стабільність у світі.

3. Фактор військового розвитку, як аспект безпеки, що базується на тісній співпраці з США в плані оборонної політики. Крім цього, вводилася 1000-мильна зона оборони, а з 1980 р. поточні плани оборони були перейменовані в «середньострокові програми» і спрямовані на створення базових сил оборони [72].

Еволюція доктрини КЗНБ у 1980-х рр. була наступною:

- При уряді Охіри ця доктрина була спрямована в економічне русло розвитку.

- При уряді Судзукі в 1980 – 1982 рр. ця доктрина була переміщена в русло політики.

- При уряді Накасоне у 1982-1984 рр. доктрина ще більше поглибилася у політичний аспект з посиленням військової могутності Японії [72].

До початку 1990-х рр. доктрина Комплексного забезпечення національної безпеки практично вичерпала всі свої можливості, оскільки змінилася світова геополітика у зв'язку з розпадом СРСР і закінченням «холодної» війни. У цей період японські уряди часто змінювали один одного – кабінет Такесіта в 1987 – 1989 рр., кабінет Кайфу в 1989 – 1991 рр., кабінет Міядзава 1991 – 1993 рр., Кабінет Хосокава в 1993 – 1994 рр., кабінет Мураяма 1994 – 1995 рр., кабінет Хасімото у 1995 – 1998 рр., кабінет Обуті в 1998 – 2000 рр. [118]. Цей фактор, а також криза правлячої в той період Ліберально-демократичної партії, викликав нонсенс відсутності цілісної концепції національної і регіональної безпеки, що призвело, як стверджують політологи, до «копіювання японськими офіційними інститутами стратегій національної безпеки США в 90-ті рр.» [120].

Зокрема, на початку 1990-х рр. японським кабінетом Тосіки Кайфу була прийнята нова геополітична концепція національної і регіональної безпеки. На відміну від попередніх військових доктрин, доктрина Кайфу повністю копіювала концепцію «нового світового порядку Буша – старшого [42, с. 25] і укладала в собі такі чинники, як:

- збереження миру і безпеки в Азіатсько-тихоокеанському регіоні;
- забезпечення стабільних міжнародних відносин у дипломатичних рамках, що передбачають конструктивні переговори і співробітництво;
- повага до свободи і демократичних цінностей;
- забезпечення національної та регіональної безпеки в рамках світової безпеки в умовах ринкових відносин у світовій економіці;
- захист екології і навколишнього середовища.

Доктрина Кайфу була доповнена концепцією національної безпеки, розробленої урядом Міядзави в 1991 – 1993 рр. Стратегія Міядзави робила наголос на регіональну безпеку і полягала на формування миру і безпеки у Східній Азії [72].

У свою чергу, уряд кабінету Муроями в черговий раз продублював доктрину Кайфу і сформував концепцію національної і регіональної безпеки, яка базувалася на так званих принципах демократії, свободи і прав людини, з урахуванням постійно діючих принципів національної безпеки, таких як:

- японсько-американські відносини;
- регіональна політика в АТР;
- участь у програмах з роззброєння;
- участь у процесах формування світової системи безпеки [72].

Після припинення протистояння СРСР – США і відповідних військових блоків, Японія знову переглянула свою стратегію національної і регіональної безпеки. У зв'язку з цим урядом Рютаро Хасімото у 1995 – 1998 рр. була затверджена нова оборонна доктрина, яка, на відміну від доктрини Кайфу, була спрямована на комплексне забезпечення національної та регіональної

безпеки Японії при її тісній взаємодії зі Сполученими Штатами і країнами Західної Європи [42, с. 26].

Головною метою доктрини Хасімото стало приховане протистояння Токіо проти розширення сфер впливу Китаю в Азіатському регіоні із застосуванням всіляких політичних і економічних методів впливу [42, с. 26].

На появу доктрини Хасімото величезний вплив надав міжурядовий документ 1997 року - «Керівні принципи японсько-американського співробітництва в області оборони» [152], який, на відміну від договорів 1951 р. і 1960 р. «регламентував співпрацю між Силами самооборони і військами США, розташованими на Японських островах, в мирний час, під час збройного нападу на Японію і в надзвичайних ситуаціях, що виникають в оточуючих її районах» [104]. У зв'язку з цим Японія, використовуючи даний договір безпеки як основу, могла проводити свою політику в регіоні АТР у відповідність з її економічним потенціалом і могутністю.

Доктрина національної безпеки Хасімото також визначила місію Японії на міжнародній арені. Зокрема, основними факторами стали:

- участь Японії в процесах глобалізації в міжнародних відносинах;
- створення нового міжнародного порядку на основі добробуту кожного громадянина глобального суспільства» [42, с. 26].

Доктрина Хасімото проголосила основними засадами зовнішньої політики:

- неядерний принцип;
- відмову від мілітаризації;
- відкритість;
- глобалізацію та взаємозалежність [42, с. 27].

Як зазначають політологи, геополітична модель стратегії національної політики безпеки Японії стає абсолютно «пан 'японською», що виражається:

- у тісному двосторонньому співробітництві з США;
- в розумінні, що АТР є для Японії пріоритетним і швидкозростаючим регіоном майбутнього;

- у прийнятті того, що Корейський півострів вимагає аспектів стабільності;
- в усвідомленні того, що Китай – велика держава;
- у переконанні про те, що Росія є окупант «північних територій»;
- в думці про те, що Європа є глобальний світовий центр розвитку [54, с. 45]

Що стосується питань оборонної стратегії Японії в цей період, то тут слід зазначити, що з другої половини 1990-х років відбувається подальше розширення завдань і функцій Сил Самооборони Японії (ССЯ). Зокрема, в 1995 році кабінет Хасімото сформулював нову Середньострокову програму будівництва Базових Сил оборони і нову Військову доктрину, яка, за фактом виходу за 1000-мильну граничну зону, поширилася на весь Азіатсько-тихоокеанський регіон [75, с. 150].

Таким чином, аналітичний огляд еволюції концепцій національної та регіональної безпеки Японії дозволяє зробити висновок про чотири її основні етапи розвитку. Насамперед, це Конституція Японії 1947 року, яка визначила роль Японії в світі, як пацифістську державу. Це - формування і функціонування доктрини Йосіда, яка проголосила концепцію безпеки Японії в післявоєнний період і заклала основи її економічного процвітання. Це оборонна доктрина КЗМБ, яка заклала основи військової могутності Японії. Це доктрини Кайфу і Хасімото, які продовжили курс Японії на її стратегічне вдосконалення у військово-економічній галузі. І при цьому, всі концептуальні програми і документи, які оформили стратегію національної і регіональної безпеки Японії 1947 – 1999 рр. приймалися під егідою абсолютного партнерства зі Сполученими Штатами, в руслі та фарватері їх зовнішньої політики.

2.2. Базова політика розробки законодавчих основ забезпечення національної безпеки Японії в 2000-х рр.

Події 11 вересня 2001 року і пов'язані з цією датою терористичні атаки на Сполучені Штати, змінили світову систему безпеки назавжди. Природно, що Японія переглянула свої пріоритети й саме розуміння сучасних загроз безпеці в умовах глобалізації. Фактор посилення зростання міжнародного тероризму, вніс свої корекції що до концептуальних положень основних доктрин національної і регіональної безпеки та оборонної політики Японії.

У світлі нових міжнародних парадигм, пов'язаних з новітніми загрозами безпеці Японії, 19 вересня 2001 року уряд Дзюн'їтіро Коїдзумі запропонував нову законодавчу ініціативу по боротьбі з тероризмом. Ця ініціатива передбачала можливість для Сил Самооборони Японії прийняти політичну участь у міжнародній антитерористичній коаліції на чолі з США в Афганістані, а потім в Іраку [104].

В рамках нової ініціативи безпеки група особистих радників прем'єр-міністра Коїдзумі, відома як комісія Аракі, приступила до розробки нового концептуального документа в області зміни японської політики національної і регіональної безпеки. І вже в жовтні 2004 року комісія Аракі, офіційна назва якої – Рада з безпеки та оборонних можливостей, - надала доповідь, в якому вона запропонувала нові ініціативи в розвитку японської оборонної політики. Доповідь «Бачення Японії щодо майбутнього потенціалу безпеки і оборони» [149] пропонувала нові довгострокові формати розвитку у справі обороноздатності країни для забезпечення її національних і регіональних інтересів. За основу були прийняті наступні загрози:

- ракетно-ядерна програма Північної Кореї;
- військова активність Китайської Республіки в Східно-Китайському морі.

В рамках програми реагування на зазначені загрози національної і регіональної безпеки Доповідь комісії Аракі пропонувала змінити 9-ю статтю

Конституції Японії та легалізувати Сили Самооборони Японії. Пропонувалося також прийняти нові законодавчі акти, що забезпечують ефективну участь японських миротворчих сил на протидію новим світовим загрозам. Замість концепції оборонної могутності, пропонувалася концепція «гнучких і мобільних сил», яка дозволяла Японії грати свою активну роль в рамках забезпечення регіональної безпеки [104].

Таким чином, Доповідь комісії Аракі запропонувала нову стратегію «інтегрованої безпеки» Японії, яка включала в себе три основних фактори, а саме:

1. Військово-потенційна міць Японії.
2. Глибоке військово-співробітництво зі Сполученими Штатами.
3. Участь Сил Самооборони Японії, як миротворчих сил в акціях, які підтримують мир у регіоні АТР і в інших регіонах світу.

У грудні 2004 року японський уряд прийняв новий концептуальний документ – «Основні напрямки програми національної оборони», де загрози, висвітлені в Доповіді комісії Аракі, були прийняті за основу, як основні загрози національної і регіональної безпеки Японії. Зокрема, це Північна Корея та її ядерна програма, і військова модернізація КНР в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Також ця нова національна доктрина передбачала розширення географічних рамок в район Близькосхідного регіону, з метою участі Сил Самооборони Японії в миротворчих кампаніях на чолі з США [150].

В рамках нової доктрини національної безпеки Японія надала світовій спільноті свою антитерористичну програму, яку висвітлила у «Вербальній ноті Постійного представництва Японії при Організації Об'єднаних Націй на ім'я Голови Контртерористичного комітету від 23 січня 2006 року» [21]. В цьому документі, в розділі «Конкретні дії та заходи», японська сторона визначила «дев'ять областей», в яких вона буде проводити регіональні антитерористичні контрзаходи. Зокрема, це:

- імміграція;
- безпека авіації;

- безпека портів і безпека на морі;
- митне співробітництво;
- контроль за експортом та нерозповсюдженням;
- співробітництво між правоохоронними органами;
- боротьба що до фінансування тероризму;
- боротьба з ядерним тероризмом;
- міжнародні конвенції і протоколи по боротьбі з тероризмом [21, с. 13].

Таким чином, антитерористична програма Японії була органічним доповненням до загальнонаціональної стратегії безпеки Японії першого десятиліття ХХІ століття.

У першому десятилітті 2000-х рр. змінилося шість урядів Японії: Абе Сіндзо у 2006 – 2007 рр., Ясуо Фукуда в 2007 – 2008 рр., Асо Таро в 2008 – 2010 рр., Наото Кан в 2010 – 2011 рр. та Йосіхіко Нода в 2011 – 2012 рр. [118]. Всі ці уряди робили концептуальні поправки до доктрини національної безпеки Японії, які дублювали одна одну. Тим не менш, заслуговує уваги програмний документ «Основні напрями програми національної оборони», який був затверджений Радою безпеки і кабінетом міністрів під керівництвом Наото Кана 17 грудня 2010 року [120].

Відмінною рисою цього програмного документа від аналогічних попередніх доктрин безпеки, був розділ про майбутнє Сил Самооборони Японії. Тут головний акцент ставився на активну й динамічну військову політику. Як зазначав у своїй промові міністр оборони Тосімі Кітадзава, «у своїй новій військовій доктрині Японія в концептуальному плані вийшла за межі ідеї політики стримування шляхом «простих сил оборони» і проголосила нову концепцію безпеки через створення японських «динамічних сил оборони» [120].

Даний програмний документ передбачав:

- перехід Японії від «базової оборонної системи» до «динамічної оборонній системі»;

- реорганізація і передислокація Сил Самооборони Японії на позиції в напрямку трьох основних загроз – в південно-західному (Китай), північному (КНДР) і в північно-східному (РФ) напрямках;

- відображення загроз у сфері космосу та у сфері кібертероризму.

У відповідність до нової оборонної концепції, уряд Кана затвердив новий план збройних сил, який передбачав нарощування японського оборонного потенціалу у сфері бойових можливостей японських ВМС і ВПС.

В грудні 2012 р. прем'єр-міністром Японії вдруге стає Сіндзо Абе, який основним критерієм в своїй політиці визначив, «підбиття підсумків Другої світової війни» [125]. Слід відмітити, що такий курс, як зазначають політологи, вже проводився урядом Ясухіро Накасоне у 1982-1987 рр. [125]. Мета цієї політики полягала в тому, щоб «позбавити Японію від синдрому переможеної нації» [125], яка у своїй зовнішній політиці використовує модель пацифізму і роль самообмеження в оборонній сфері. І тільки після приходу до влади уряду Абе, політика по створенню сильної Японії отримала своє закінчене концептуально-документальне оформлення. Таким чином, Сіндзо Абе, зробив ставку на перегляд доктрини Національної безпеки Японії в рамках її чітких критеріїв у відповідності з сучасними реаліями в умовах глобалізації у світовому просторі.

Як зазначається в «Білій книзі Оборони Японії – 2014», в травні 2014 року консультативна комісія з реорганізації правових основ забезпечення безпеки представила звіт, в результаті яких Сіндзо Абе виклав напрямки, по яких буде рухатися Японія у своїй стратегічній оборонній програмі. І вже 1 липня 2014 року уряд затвердив Резолюцію Кабінету Міністрів «Про підготовку комплексної і цілісної законодавчої бази забезпечення безпеки в цілях виконання зобов'язань по збереженню держави і для захисту свого народу» [12, с. 2].

У зв'язку з цим, були засновані два компетентних органи:

1. Рада національної безпеки, який функціонує в якості «командної вишки» дипломатичної та оборонної політики Японії» [12, с. 2]. Як вказує Н.

Пузиня, Рада національної безпеки Японії була створена за зразком Ради національної безпеки США [107, с. 48], і вона підпорядкована прем'єр-міністру. Основною діяльністю японської Ради національної безпеки стало прийняття важливих державних рішень з питань зовнішньої політики.

2. Бюро національної безпеки, яке виконує функції секретаріату Ради національної безпеки.

Базова політика розробки законодавчих основ забезпечення безпеки Японії, полягала в прийнятті трьох основоположних концептуальних документів, які визначили стратегію держави в галузі міжнародної політики та світової безпеки на сучасному етапі. Це такі документи, як:

1. «Стратегія національної безпеки».
2. «Нова основна програма національної оборони».
3. «Новий Середньостроковий План оборонного будівництва на 2014-2018 рр.» [12].

Аналіз концептуальних документів, які становлять Національну доктрину Японії на сучасному етапі, свідчать про її нове зрушення в галузі національної та регіональної безпеки.

«Стратегія національної безпеки Японії», як зазначено в «Білій книзі оборони – 2014», «визначає базову політику Японії з питань національної безпеки». А саме:

1. Японія має намір відстоювати свою безпеку і виступати за справу миру в АТР з позицій ініціативної участі у збереженні світу, ґрунтуючись на принципах міжнародного співробітництва [12].

2. Японія буде докладати ще більш активні зусилля що до збереження миру та забезпечення стабільності та процвітання всього міжнародного співтовариства [12].

Як відзначають політологи, ключовим аспектом в Стратегії безпеки з'явилася модель «активного пацифізму» [35, с. 28], так як метою Японії є активний внесок у справі миру. У зв'язку з цим, як зазначає ряд дослідників, модель «активного пацифізму» вимагає нової «модифікації всіх правових,

інституційних та кадрових засад» [107, с. 49] у сфері дипломатизації національних і регіональних аспектів безпеки.

«Нова основна програма національної оборони на 2014 і наступні роки», згідно «Білій книзі Оборони», визначила основоположні принципи оборонної політики Японії у сфері її національної і регіональної безпеки. Основною метою даного концептуального документа стало створення «динамічного об'єднаного оборонного потенціалу» [12, с. 4], вираженого в наступних аспектах:

- Так як міжнародна обстановка навколо Японії посилюється, це стало приводом для реагування японських Сил Самооборони.

- Якісний і кількісний японський оборонний потенціал покликаний служити фундаментом стримування і реагування для забезпечення гнучкої обороноздатності Японії.

- Ефективність Сил Самооборони дозволяє оптимізувати їх особливо важливі функції і можливості у відповідності з ситуаціями.

- Акцент у створенні динамічного об'єднаного оборонного потенціалу ставиться на забезпечення готовності, стійкості, гнучкості й комунікабельності, які сприяють створенню комплексної підтримуючої інфраструктури для підтримки операцій Сил Самооборони [12, с. 4].

У зв'язку з цим, згідно з даним документом, основними принципами оборонної політики Японії, що базується на моделі «активного пацифізму», з'явилися такі напрямки:

1. Зусилля в оборонній політиці самої Японії.
2. Зусилля Японсько-американського союзу.
3. Активний розвиток регіонального співробітництва у питаннях безпеки [12, с. 4].

У документі визначається роль і значення обороноздатності Японії на сучасному етапі в таких ключових позиціях, як:

- Ефективне стримування і реагування на різні ситуації;

- Стабілізація регіональної обстановки в АТР і в глобальному світовому масштабі;

- Формування Сил Самооборони здійснюється з урахуванням пріоритетних можливостей і в контексті їх поєднаного застосування. У цьому зв'язку пріоритет віддається розвитку сухопутних Сил Самооборони – СССО, морським Силам Самооборони – МССО і повітряним Силам Самооборони – ПССО [12, с. 4].

Фундаментальними основами для реалізації оборонного потенціалу, виходячи з Нової основної програми, можна віднести такі критерії:

- вчення й тренування;
- операційна інфраструктура;
- розширення кадрового розкладу;
- оборонне виробництво і технологічний базис;
- постачання озброєнням і технікою;
- взаємодія з місцевими та регіональними спільнотами;
- поширення інформації про Силах Самооборони;
- розвиток інтелектуальної бази;
- проведення реформ в Міністерстві Оборони, і т.д. [12, с. 4].

У зв'язку з масштабністю нової національної доктрини оборони Японії, уряд Сіндзо Абе збільшив військовий бюджет, пояснюючи це необхідністю «посилення потенціалу оборонних сил і засобів Японії для збереження життя людей і їх власності, а також земель і водного і повітряного простору Японії»

Таким чином, Нова основна програма оборонної політики Японії, як відзначають політологи, ще більш предметно «деталізувала умови по створенню оборонного потенціалу» [108, с. 50] і посилила нові приводи до її військово-промислового фінансування.

Новий середньостроковий план оборонного будівництва Японії був природним практичним продовженням Основної програми національної оборони і представляв собою третій концептуальний документ, який оформив стратегію національної безпеки Японії.

Дана програма, згідно з «Білій книзі оборони - 2014» [12, с.5], визначила наступні напрямки:

- реорганізація оборонних військ Японії;
- проведення заходів в рамках розвитку потенціалу Сил Самооборони;
- зміцнення боєготовності в Південно-Західному регіоні. Приклад мобільного розгортання Сил Самооборони наведено в «Білій книзі оборони - 2014» [12, с. 5];
- посилення і зміцнення японсько-американської системи забезпечення безпеки;
- оснащення новими видами озброєнь;
- збільшення фінансування.

Головним критерієм Середньострокового плану розвитку була заявлена модель «ефективного стримування і реагування» [12, с.1], яка базувалася на наступних засадах:

- Забезпечення національної і регіональної безпеки в морському і повітряному просторі навколо Японії;
- Забезпечення оборони віддалених островів;
- Протиракетна оборона від балістичних ракет;
- Реагування на кібератаки;
- Реагування на різні катастрофи та стихійні лиха;
- Транспортування японських громадян, які перебувають за кордоном.

Таким чином, Середньостроковий план був органічним планом реалізації уряду Абе в справі виходу Японії з позицій ізоляції в сферу активної військової політики як в АТР в цілому, так і в світовому масштабі в загальному.

17 вересня 2015 р. спеціальний комітет Палати радників японського парламенту проголосував за прийняття пакету законопроектів про забезпечення національної безпеки. Кабінет Сіндзо Абе розглядав твердження цієї законодавчої бази в якості найважливішого пріоритету своєї роботи в ракурсі аспектів національної безпеки. 19 вересня 2015 року всі законопроекти

були затверджені Палатою радників, яка проголосувала за затвердження законопроектів, тим самим надавши їм силу закону [133].

Таким чином, 70 років по тому з часу закінчення Другої світової війни відбувається серйозна зміна політичного курсу Японії в галузі забезпечення національної безпеки, коли закон допускав «обмежене використання права на колективну самооборону» [133]. Керівництво Сіндзо Абе вважало, що таким чином, затвердило «систему забезпечення національної безпеки, яка охоплює ситуації від мирного часу аж до надзвичайних обставин і підсилює японський потенціал стримування» [133].

Пакет «Законів юридичного режиму забезпечення миру і безпеки», включав у собі десять концептуальних документів (Таб.2.1) [133].

У свою чергу, як зазначають японські дослідники, незважаючи на прогресивність нової законодавчої бази Японії у сфері національної безпеки, у вищих ешелонах влади виникло питання про рамки допустимих меж діяльності ССО з надання тилової підтримки [133]. Це було природне питання, так як національна доктрина Японії завжди була орієнтована на пацифістську модель зовнішньої і оборонної політики, що підтверджується статтею 9 Конституції 1947 року.

Крім цього, серйозні дебати виникли і з інших питань, зокрема, з приводу загроз міжнародному миру і безпеці у зв'язку з формулюваннями «ситуація, що перешкоджає міжнародному мирному співіснуванню» і «ситуація, що чинить серйозний вплив» [133].

Таблиця 2.1

Список законів про забезпечення національної безпеки [133]

Скорочене найменування	Повне найменування
Закон про Сили Самооборони	Закон про Сили Самооборони
Закон про сприяння миротворчим операціям ООН	Закон про співпрацю щодо діяльності Організації Об'єднаних Націй з підтримання миру та інших операцій.

Закон про забезпечення безпеки в ситуаціях, які надають серйозний вплив	Закон про заходи із забезпечення миру і безпеки нашої країни при виникненні ситуацій навколо Японських районів (спочатку «Про забезпечення безпеки при ситуаціях в оточуючих районах»)
Закон про діяльність по догляду судів	Закон про діяльність по догляду судів, що виконується при ситуаціях в оточуючих районах
Закон про реагування на ситуації	Закон про забезпечення миру і незалежності нашої країни, а також безпеки її громадян при збройному нападі і в інших ситуаціях
Закон про заходи у зв'язку з діями ВС США	Закон про заходи, що здійснюються нашою країною в зв'язку з діями ВС США при збройному нападі і в інших ситуаціях
Закон про використання особливих громадських об'єктів	Закон про використання особливих та інших громадських об'єктів при збройному нападі і в інших ситуаціях
Закон про регулювання морських перевезень	Закон про регулювання морських перевезень вантажів для ЗС іноземних держав та інших сил при збройному нападі
Закон про поводження з полоненими	Закон про поводження з полоненими і іншими особами при збройному нападі
Закон про заснування Ради національної безпеки	Закон про заснування Ради національної безпеки

Як зазначає японський дослідник Токадо Харано, «і в тому, і в іншому випадку застосування зброї Силами самооборони не допускається, і у всіх таких ситуаціях без винятку необхідно попереднє схвалення їх дій парламентом. Але оскільки застосування збройної сили не допускається, у фокусі уваги виявилось питання: в яких межах можуть вести діяльність у подібних ситуаціях Сили Самооборони?» [133].

Японське законодавство передбачало, «що в рамках серйозного впливу Сили Самооборони можуть надавати тилову підтримку збройним силам інших країн» [133]. У зв'язку з цим уряд Сіндзо Абе представив парламенту Японії аргумент того, що в поняття тилової підтримки «не входить надання озброєнь». Тим не менше, і опозиція, і частина правлячої коаліції

заперечували, що тилова підтримка означає роль «тилового підрозділу», а оскільки при застосуванні військової сили передній край і тил являє собою єдине ціле, цей підхід неминуче поставить Сили самооборони під загрозу.

Після бурхливих дебатів всередині правлячих кіл Японії, 17 вересня 2015 р., спеціальний комітет з питань забезпечення миру і безпеки Палати радників проголосував за прийняття законопроектів про національну безпеку «в обстановці перешкод з боку опозиційних партій, які скористалися тактикою обструкційної іпольтики» [133].

Таким чином завершився процес конституціоналізації Доктрини національної оборони Сіндзо Абе, яка є основою наступних законодавчих актів у справі забезпечення національної та регіональної безпеки Японії.

Аналіз концептуальних документів Японії в питаннях національної безпеки 2012-2018 рр. дозволяє зробити висновок про те, що новий курс уряду Сіндзо Абе безумовно зробив крен у бік відходу від традиційної моделі пацифізму. І хоча офіційний Токіо дотримується конституційних основ в справі заперечення права Японії на війну, все ж оборонна японська доктрина спрямована на поглиблення військової взаємодії з США і їх спільного протистояння новим загрозам регіональної і національної безпеки Японії.

Прем'єр міністр Сіндзо Абе, як ніхто інший з японського істеблішменту, зумів утримати владу і по теперішній час він є чинним Прем'єром Японії.

У 2019 була випущена «Біла книга оборони - 2019» [13], яка відобразила нові програмні документи в галузі національної політики Японії 2019 – 2029 рр.

Як вказується в «Білій книзі оборони 2019», основними загрозами національній та регіональній безпеці Японії на сучасному етапі є:

- продовження розвитку програми ракетно-ядерної модернізації КНДР;
- широкомасштабне нарощування китайської військової потужності і його військова активність в Східно-Китайському і Південно-Китайському морі;
- активізація дій військових сил РФ [13, с.5].

Основними аспектами безпеки, на які Японія звертає особливу увагу в світли її нових концептуальних документів, є такі, як:

- військові технології великих держав;
- космічний простір;
- кіберпростір;
- електромагнітний простір;
- морські акваторії;
- зброя масового ураження, включаючи біологічну та хімічну зброю;
- тероризм і регіональні конфлікти [13, с.11].

У зв'язку з цим, на сучасному етапі, політика забезпечення національної і регіональної безпеки Японії формується в трьох нових удосконалених програмних документах, прийнятих урядом Сіндзо Абе в 2019 році:

- Стратегія національної безпеки.
- Нова Основна програма національної оборони, терміном приблизно на 10 років [13, с.13].
- Новий середньостроковий план оборонного будівництва 2019 - 2023гг. [13, с.15].

Забезпечує стратегію національної безпеки новий бюджет, який відзначається щорічним збільшенням в сторону фінансування японських військових витрат. [13, с. 16].

Доктрина національної безпеки Японії 2019 р. яка виражена в форматі її оборонної стратегії й підкріплена вищевказаними документами, проголосила «три основні принципи національної оборони Японії» [13, с.17] і вказала засоби, якими оборонні цілі будуть досягнуті.

Принципами національної оборони Японії на сучасному етапі є:

1. Принцип оборонної стратегії Японії.
2. Японсько-американський альянс.
3. Співпраця щодо забезпечення безпеки, як на регіональному, так і на глобальному рівні.

Згідно «Білій книзі», оборонна стратегія Японії після 2019 року включає в себе наступні аспекти, а саме:

- Реагування на ситуації в мирний час і на ситуацію «сірої зони», яке виражається в постійному спостереженні Сил Самооборони за простором поблизу Японії.

- Заходи щодо попередження та вильоти по тривозі при порушенні повітряного простору Японії. Зокрема, в 2018 році ВПС ССО зробили 999 злетів по тривозі, що являє собою досить високий показник, по відношенню до минулих років. [13, с.17]. При цьому щодо загроз з боку Китаю було скоєно 638 злетів

- Відображення нападу на Японію, включаючи віддалені острови в Південно-Західному регіоні острова Ісігакі [13, с.18].

- Відображення атак в космосі, кіберпросторі і в електромагнітному спектрі. Особлива увага приділяється комплексним заходам Міністерства оборони і ССО по врегулюванню кібератак, як новим загрозам в сучасному світі, виражених в шести ключових моментах, висвітлених у новій оборонній стратегії Японії [13, с.19].

- Реагування на масштабні стихійні лиха та катастрофи. Зокрема, в 2018 році Сили Самооборони надали допомогу у 443-х випадках, з них 334 були випадками термінової евакуації важко хворих [13, с. 19].

Японсько-американський альянс в рамках Нової доктрини національної оборонної політики представляється у наступних критеріях:

- Значимість системи японсько-американського забезпечення безпеки виражається в тому, що двостороння взаємодія становить «ядро системи і відіграє важливу роль у справі забезпечення миру, безпеки та процвітання не лише Японії і Індонезії -Тихоокеанського регіону, але і всього світу в цілому» [13, с. 20].

- Політичні консультації між Японією і США у форматі «2 + 2» і на рівні міністрів оборони двох країн.

- Зміцнення і розширення двосторонньої співпраці в різних областях, виражених в таких програмах, як «Допомога у нарощуванні потенціалу», «Гуманітарна допомога при стихійних лихах», «Тристоронні та багатосторонні тренування і навчання». [13, с. 21].

- Розміщення ВПС США на Окінаві.

- Розміщення ВПС США крім острова Окінава.

- Заходи щодо пом'якшення впливу об'єктів і зон, що використовуються Військовими Силами США [13, с. 21].

Як вказується в дайджесті оборони, Міністерство Оборони Японії і Сили Самооборони, «розвиваючи всебічну і багаторівневу співпрацю по забезпеченню безпеки, створюють сприятливі умови для Японії щодо забезпечення її безпеки», і вони виражені в наступних напрямках:

- Робота в рамках концепції «Вільного і відкритого Індо-Тихоокеанського регіону».

- Розвиток співробітництва і контактів з питань оборони кожної з країн. Наприклад, у 2018 році відбулася зустріч у рамках «2 + 2» між міністрами оборони Японії і Австралії, аналогічна зустріч відбулася в рамках «Японія – Індія – Шрі-Ланка». У 2019 році підписано програму «В'єтнянська концепція», яка визначила оборонне співробітництво між Японією і країнами АСЕАН. У 2019 році проведена зустріч «2 + 2» між Японією і Францією з оборонного співробітництва. У 2018 році були проведені спільні японсько-британські військові навчання [13, с. 22].

- Розвиток оборонного співробітництва на багатосторонній основі, виражений у японській регіональній політиці безпеки по осі Японія – АСЕАН.

- Активна і стратегічна участь Японії в програмі «Допомоги розвитку потенціалу». В рамках даної програми була надана допомога 15-ти країнам і однієї організації [13, с. 23].

- Забезпечення безпеки на морі.

- Співпраця у використанні космосу і кіберпростору.

- Діяльність в рамках міжнародного співробітництва з підтримання миру, де в повній мірі задіяний дипломатичний арсенал Японії [13, с. 24].

Таким чином, як зазначають політологи [15], концептуальна організація японської національної і регіональної безпеки базується на союзницьких відносинах з Сполученими Штатами, які мають прямий вплив на формування базових документів, що становлять Національну державну стратегію Японії в області оборони і безпеки.

Уряд Японії концентрує в собі розробку загальної політики щодо забезпечення національної безпеки. Міністерство закордонних справ регулює питання оборони і безпеки. Військовими і оборонними аспектами займається Управління Національної оборони. Питання національної безпеки вирішує Національна Рада, яка представляє собою консультативний орган для японських урядових міністрів.

Висновки до Розділу 2

Підводячи підсумки еволюції концептуальних засад забезпечення національної та регіональної безпеки Японії, зробимо наступні висновки.

Основними теоретичними та практичними кроками в рамках зміцнення національної і регіональної безпеки Японії були наступні концептуальні етапи розвитку й стратегічні документи. А саме:

- Доктрина Йосіда, яка заклала основоположні кроки до просування Японії в її економічному прискореному розвитку у форматі японсько-американських відносин, як базисної основи, яка визначила хід оборонно-економічної політики Японії в 1950-1970-х рр. в рамках пацифізму.

- Доктрина «Комплексного забезпечення національної безпеки», об'єднала в 1970-1980-ті рр. військово-національний аспект і зовнішньополітичний фактор у формат моделі «азіяцентризму» і «пан'японізму», де Японія за підтримки США виступала в рамках стримуючого фактору в регіоні АТР.

- Національна доктрина Японії, сформована на базі Комплексного забезпечення національної безпеки, що функціонувала до закінчення «холодної війни» і інтерпретувалася в рамках тристороннього співробітництва США – Японія – Європа.

- Національна доктрина Японії 1990-х років формувала оборонну політику країни у сфері національної безпеки з позиції трьох неядерних принципів, які виразилися у відмові від милітаризації, у відкритості Японії світу і взаємозалежності з США.

- Нова національна доктрина безпеки і Нова основна програма національної оборони Японії і відповідні концептуальні програми уряду Абе в 2014 і 2019 рр., які визначили новий шлях і бачення ролі Японії на сучасному етапі міжнародних відносин, де основоположними принципами з'явилися – багатофункціональна співпраця з США і тенденція підвищення військової могутності Японії не тільки в Індо-Тихоокеанському регіоні, але і у світі в цілому.

РОЗДІЛ 3.

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЯПОНІЇ В СФЕРІ БЕЗПЕКИ І ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Згідно з національною доктриною Японії й основоположним концептуальним документам у сфері оборонної політики, прийнятими в 2019 році урядом Сіндзо Абе, основними напрямками Японії в її регіональній політиці в сфері безпеки є три аспекти, а саме:

1. Союзницькі відносини з США.
2. Регіональна стратегія в АТР.
3. Взаємодія з країнами АСЕАН.

Розглянемо ці аспекти японської регіональної політики в сфері забезпечення безпеки на сучасному етапі в умовах зростання нових загроз в Індо-Тихоокеанському регіоні з урахуванням фактору світової глобалізації в міжнародних відносинах.

3.1. Японсько-американські відносини як ключовий фактор гарантії безпеки в Індо-Тихоокеанському регіоні

Основним напрямком у зовнішній політиці і політиці національної безпеки Японії є японсько-американський союз, який веде свій відлік з 1951 року, з моменту підписання двостороннього союзного договору. Документом, який визначає союз Японії та США є Договір про безпеку від 1960 року, який кожні 10 років продовжується обома сторонами.

У другому десятилітті ХХІ століття японсько-американські військові та політичні стосунки були найміцнішими з усіх військових взаємодій Сполучених Штатів з іншими державами. Як зазначає К. Муратшина, Держсекретар США Хіларі Клінтон у своїй програмній промові «Тихоокеанське століття Америки» у 2011 році, визначила відносини з

Японією, як «осередок миру і стабільності в Азіатсько-тихоокеанському регіоні» [90, с. 185]. Аналогічна оцінка двостороннім відносинам дається в доповіді американської Ради з міжнародних відносин у 2014 році, де говорилося про те ж «осередок політики безпеки Вашингтону і Токіо у Східній Азії» [90, с. 185].

Коли восени 2016 року у США переміг Дональд Трамп, японські правлячі кола, як це наголошують політологи, з тривогою очікували, яку зовнішньополітичну стратегію займе американська сторона щодо свого союзника. Це було пов'язано з тим, що у своїй передвиборчій кампанії Трамп не раз висловлювався про скорочення витрат на утримання військових альянсів і висловлював своє негативне ставлення до Транстихоокеанського партнерства (ТТП) [130], що є економічним блоком в АТР, який був створений за ініціативою Сіндзо Абе і Барака Обами в 2016 році.

Сіндзо Абе з'явився першим іноземним державним чиновником, з яким Трамп зустрівся після своєї перемоги на виборах в неформальній обстановці. За підсумками цієї зустрічі, Абе «висловив упевненість, що зможе встановити довірчі відносини з новим господарем Білого дому» [96]. У свою чергу, коли Дональда Трампа в інтерв'ю радіостанції Westwood One Sports radio запитали про його ставлення до Сіндзо Абе, він відповів, що «просто хоче переконатися, що він його партнер» [96].

Як заявив Ахикіто Танака, Президент Національного інституту політичних досліджень Японії, «уряд Японії під керівництвом прем'єр-міністра Сіндзо Абе вибудував цілком конструктивні відносини з президентом Д. Трампом. Спочатку лідер США дав зрозуміти, що він не може переглянути обґрунтованість захисту японської території військовими силами Сполучених Штатів, яка надається за умовами японсько-американського альянсу. Проте в ході діалогу з Абе Трамп усвідомив важливість альянсу між Японією і США» [11].

2019 рік виявився плідним в японсько-американських відносинах.

У квітні 2019 року у Вашингтоні, на зустрічі в форматі «2 + 2» відбулося засідання японсько-американського консультативного комітету по забезпеченню безпеки. Обидві сторони висловили згоду зміцнювати співробітництво щодо стратегії «міждоменних бойових операцій», включаючи нарощування потенціалу в таких нових галузях, як космічний, кібернетичний і електромагнітний простір [13, с. 20].

А 26 квітня 2019 року Дональд Трамп і Сіндзо Абе при зустрічі в Білому домі обговорили перспективи глобального партнерства між США і Японією.

Як свідчать ЗМІ, Трамп «охарактеризував американо-японський альянс як осередок миру, стабільності і процвітання в Індо-Тихоокеанському регіоні і в усьому світі» [19]. Прем'єр-міністр Японії підтвердив слова американського президента і зазначив, що «зв'язки між Японією і Сполученими Штатами залишаться непохитними» [19].

У травні 2019 року президент США зробив у відповідь дружній візит до Японії. Фінал триденного візиту Трампа в Японію ознаменувався його відвідуванням японського вертольотоносця JS Kaga. Цей символічний жест, як зазначали міжнародні ЗМІ, повинен був продемонструвати підтримку США амбіцій японського прем'єра Абе у військовій сфері [19].

Тут слід зазначити, що Сіндзо Абе хоче збільшити потенціал ССО Японії, надавши їм можливість брати участь у міжнародних операціях за кордоном, що детально висвітлюється в Білій книзі оборони – 2019 [13]. Однак, за підсумком сьогоднішнього дня японський прем'єр цього не домогся. Як зазначається у пресі, йому необхідно мати дві третини голосів у парламенті на підтримку поправок, а після затвердити їх на референдум [19].

Сам же Сіндзо Абе високо оцінив візит Дональда Трампа в Японію і заявив, що спільне відвідування японського корабля «демонструє міцні зв'язки американо-японського альянсу людям Японії і всього світу» [19].

Висловлюючи свою симпатію Трампу, Сіндзо Абе заявив, що хотів би висунути американського президента на Нобелівську премію миру за налагодження діалогу з лідером КНДР Кім Чен Іном [19].

Під час спільної прес-конференції з Трампом прем'єр Абе запропонував американському союзнику своє партнерство у стримуванні регіональних амбіцій Китаю і свою посередницьку роль з іншим регіональним супротивником США – Іраном [19].

Як зазначає японський політолог Юїті Хосо, консультант прем'єр-міністра Японії з питань міжнародної безпеки, «одна з найбільш амбітних цілей Сіндзо Абе – повернути Японію на міжнародну арену» [14].

У серпні 2019 року в Токіо відбулася чергова зустріч міністрів оборони Японії і США. Як вказується в Білій книзі оборони – 2019, на цій зустрічі обговорювалися такі питання регіональної безпеки, як:

- прискорені та поглиблені темпи японсько-американського співробітництва в космічній, кібернетичній і електромагнітній галузі безпеки;
- зміцнення співпраці обох країн в цілях підтримки сприятливої регіональної обстановки у вільному і відкритому Індо-Тихоокеанському регіоні;
- забезпечення гарантій подальшого виконання резолюцій РБ ООН, які спрямовані на безповоротну відмову Північної Кореї від усього арсеналу зброї масового знищення та балістичних ракет будь-якої дальності;
- тісна співпраця Японії і США в цілях переформування Військових сил США, включаючи передислокацію військової бази Футема в Хіноко [13, с. 20].

Японсько-американські відносини в рамках забезпечення гарантій миру і безпеки Японії на різних етапах розвитку обстановки - від мирного до надзвичайного, включаючи стихійні лиха, розвиваються в таких форматах, як:

- «Співпраця в космосі і кіберпросторі»;
- «Комплексна ПРО і ППО»;
- «Спільні тренування та навчання»;
- «Діяльність по збору інформації, інформуванню, контролю та розвідки (ISR)»;
- «Забезпечення морської безпеки»;
- «Тилова підтримка»;

- «Співпраця у прийнятті заходів під час великомасштабних стихійних лих у Японії» [13, с. 20].

Як наголошується в оборонному дайджесті Японії, для формування сприятливої обстановки у сфері безпеки, включаючи підтримку і зміцнення вільного і відкритого морського порядку, беручи до уваги зростання японсько-американської взаємодії в Індо-Тихоокеанському регіоні і спільну японсько-американську діяльність в таких програмах, як: «Допомога у нарощуванні потенціалу», «Гуманітарна допомога і допомога при стихійних лихах», «Тристоронні та багатосторонні тренування і навчання, проводяться програми «Оборонно-технічного і технологічного співробітництва», «Спільного використання об'єктів і територій» [13, с. 21].

Важливим стратегічним форматом двосторонніх відносин є розміщення ЗС США на Окінаві. Як вказується в оборонній доктрині Японії, «необхідно забезпечувати присутність ЗС США на території Японії і підтримувати готовність ВС на рівні, що дозволяє швидке та оперативне реагування, щоб японсько-американський альянс міг адекватно функціонувати в якості стримуючої сили, вносячи тим самим внесок у забезпечення оборони Японії, а також миру і стабільності в регіоні» [13, с. 21].

Як показано в аналітичній довідці оборонного дайджесту за розміщення ЗС США на Окінаві, то тут зосереджено 70% ВС США [13, с. 21]. У зв'язку з цим Міністерство оборони Японії робить кроки для розгортання військових американських баз на інших японських територіях, з метою розвантажити префектуру Окінава.

Розглядаючи двосторонні відносини Японії та США на сучасному етапі відзначимо, що вони завжди розвивалися і розвиваються в рамках тісного союзного співробітництва. Історично склалося, що США є для Японії гарантом безпеки в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні і як прийнято зараз розділяти регіональний аспект в рамках глобалізації, в усьому Індо-Тихоокеанському регіоні.

Для Японії США в недалекому майбутньому залишатимуться союзником номер один. Незважаючи на всі протиріччя, що виникли під час правління Дональда Трампа, уряд Сіндзо Абе продовжує грати свою союзницьку роль, при цьому активно просуваючи свої дипломатичні стратегії в справі підтримання миру і стабільності в Індо-Тихоокеанському регіоні, заявляючи про себе, як про гаранта збереження регіональної безпеки.

3.2. Регіональна стратегія безпеки Японії в Північно-Східній Азії.

У доктрині національної безпеки Японії і в її оборонній стратегії вказуються три основних актора, які створюють певні загрози щодо національної та регіональної безпеки Японії в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні в його північно-східній частині на сучасному етапі. Це Китай, дві Кореї і РФ.

Японсько-китайський фактор. На сучасному етапі міжнародних відносин Китай являє собою з одного боку фактор загрози для Японії, пов'язаний з територіальними претензіями на острів Сенкаку, з іншого – можливість економічної плідної регіональної взаємодії [32, с. 162]. Як відзначають політологи, і зокрема Я. Лексютина, «виклик «піднесеного» Китаю для Японії складається в адаптації до нового Китаю - Китаю, який істотно примножив економічну, фінансову і військову міць» [81, с. 62]. Сьогодні реалії Китаю для Японії представляються з позицій, коли китайський величезний внутрішній ринок відкриває широкі економічні можливості для Японії» [81, с. 62].

За минулі 20 років поточного сторіччя, відносини Японії та Китаю зазнали як відносини тісного торговельно-економічного співробітництва, так і періоди стагнації на вищому рівні, як це було в період правління Коїдзумі в 2001-2006 рр. і при другому кабінеті Сіндзо Абе в 2012-2014 рр.

25-27 жовтня 2018 року прем'єр Абе відвідав з державним візитом Китай. Цей візит був приурочений до 40-річчя підписання Договору про мир і дружбу між КНР та Японією, підписаного в серпні 1978 року [125].

Японсько-китайський договір про дружбу був підписаний в самих складних геополітичних умовах «холодної війни» і як вважає політолог Д. Стрільцов, цей договір виявився затребуваним і на сучасному етапі: «в процесі його підготовки сторони змогли знайти компромісну формулу в підході до територіального питання і зняти гостроту взаємних протиріч» [125]. Тому, як зазначають політологи, при цій зустрічі японська сторона зробила наголос на демонстрацію «символічного успіху». Зокрема, було зроблено офіційне оголошення Японії про закінчення допомоги розвитку КНР. За 40 років її здійснення, японська сторона надала Китаю допомоги у вигляді низькопроцентних кредитів на суму 32, 4 млрд. доларів [125]. Завдяки цим кредитам, Китай зумів провести процес модернізації своєї економічної системи, що зробило можливим здійснити економічний прорив в 1990-і роки.

Зараз КНР є найбільшою країною з світовою економікою за показниками ВВП, найбільшим торговельним партнером у світі і найбільшим утримувачем запасів валюти в золоті [81, с. 62].

У зв'язку з «піднесенням» Китаю, Японія втратила своє друге місце після США за деякими економічними показниками, наприклад позиції найбільшого акціонера Всесвітнього Банку і МВФ. В ООН Японія перемістилася з другої на третю позицію зі списку найвпливовіших донорів цієї організації [81, с. 80].

Економічна міць Китаю і його стратегія зовнішньої глобалізації за фактом перетворили цю державу в найсильнішого гравця не тільки в АТР, але і в світі в цілому. Це в свою чергу представляє для Японії позицію найсильнішої конкуренції у всіх регіональних аспектах, включаючи Південно-Східну Азію, Африку і Центральну Азію [111, с. 84].

У відповідь на «піднесення» Китаю уряд Сіндзо Абе ініціював програму оздоровлення японської економіки, яка отримала назву «абеноміка» [81, с. 81]. І, незважаючи на те, що США вийшли з Транс-Тихоокеанського партнерства,

Японія зуміла налагодити економічні контакти з ЄС і почати просувати свою власну програму і стратегію «якісної інфраструктури», що в свою чергу стало певною відповіддю на виклик Китаю і його мега програмної ініціативи «Пояс і шлях» [27].

Економічне зростання Китаю викликало і підйом його військово-оборонного потенціалу, що для національної безпеки Японії становить серйозний виклик.

Характеристика модернізації військового потенціалу Китаю представлена в оборонному дайджесті Японії за 2019 рік. Як вказується в документі, Китай, керуючись метою перетворити свої збройні сили до середини ХХІ століття «в збройні сили найвищого світового класу», продовжує збільшувати державні витрати на оборону на високому рівні, зберігаючи при цьому непрозорість [13, с. 7]. Якщо в 2019 році оборонний бюджет Японії склав 5 трлн 7 млрд ієн, то китайський оборонний бюджет становив в перерахунку на японську валюту, 20 трлн 227 млрд 900 млн ієн [13; 19, с. 7].

Як вказується в Білій книзі оборони Японії, Китай здійснює широкомасштабне і стрімке якісне і кількісне нарощування військового потенціалу, фокусуючись головним чином на розвиток ядерного і ракетного потенціалу, а також потенціалу надводних і повітряних сил. При цьому значна роль надається нарощуванню потенціалу проведення військових операцій з метою гарантованого отримання інформаційної переваги, а також розвитку можливостей, що стосуються космічного, кібернетичного і електромагнітного простору [13, с.7].

Як вважає японське оборонне керівництво, таке нарощування потенціалу сприяє формуванню потенціалу A2/AD. Під аббревіатурою A2/AD розумітися термін anti-access/area-denial, що буквально перекладається, як: заборони доступу/блокування зони. Як зазначається у пресі, під A2/AD розуміють певні території, де сучасна стратегія збройних сил США не зможе діяти в повній мірі, а самі війська опиняться в уразливому становищі [46].

Спочатку, А2/АD був придуманий Пентагоном з метою описати сукупність озброєнь Китаю, які здатні заблокувати доступ в західну частину Тихого океану, тим самим представляти загрозу безпосереднім кордонам Японії і блокувати можливість США здійснювати свої операції в цьому регіоні [46].

Як наголошується в оборонному дайджесті Японії, серйозне занепокоєння викликає те, що Китай в односторонньому порядку розширює і активізує свою активність в водах Японії. Це викликано китайськими домаганнями на острови Сенкаку [13, с.17]. У 2019 спостерігалася тенденція збільшення частоти появи ВМС і ВПС Китаю в Тихому океані і в Японському морі.

В цей же час, Китай продовжує створювати штучні острови в Південно-Китайському морі і перетворювати їх у військово-опорні пункти [26, с.91-109], а так само розширює масштаби і активізує діяльність в морському і повітряному просторі цих морів, включаючи розгортання військових літаків і продовжує робити спроби змінити статус-кво на тлі застосування сили або примусу, що «стає вже доконаним фактом» [13, с.8].

З 2018 року значний вплив на динаміку японсько-китайських відносин надає США. Як вказують політологи, Китай, який розцінює «торгову війну» Дональда Трампа як стримування китайської технологічної мощі, «проявляє свою зацікавленість в налагодженні тісної співпраці з Японією» [81, с.81].

У свою чергу, деякі дії президента Трампа викликають певні побоювання в японських правлячих колах. Як відзначають дослідники, раптовий вихід США з Транс-Тихоокеанського партнерства у 2017 році [Угода про ТТП] і його економічні санкції, що підривають основи міжнародної торгової системи, створюють досить серйозні ризики для Японії [81, с.82]. До всього іншого, жорсткий стиль керівництва Трампа і його критичні висловлювання щодо співробітництва у військово-політичній та економічній сферах «ставлять під питання надійність США як союзника, який в разі необхідності прийде на допомогу Токію, в тому числі в разі гіпотетичного

протистояння з Китаєм» [81, с.82]. Слід врахувати і той фактор, що, як зазначає автор, зміна політики щодо Північної Кореї в рамках двостороннього переговорного процесу у 2018 році, «сприймається в Токіо як пом'якшення тиску на північнокорейський режим, що несе серйозний виклик Японії» [81, с. 82].

Таким чином, існуючі вищевказані непорозуміння виступають стимулом для налагодження взаємин Японії і Китаю в рамках економічної стратегії двох країн. У той же час, посилення військової потужності Китаю в усіх його регіональних напрямках Азіатсько-Тихоокеанського регіону ставлять перед офіційним Токіо нові виклики в аспектах його національної безпеки.

Японсько-корейські протиріччя. Справжня обстановка в Північно-Східній Азії (ПСА) знаходиться в стані процесів глобалізації, які формують нову розстановку сил у регіоні. Тут спостерігається процес загострення так званих «місцевих проблем» [99, с. 81], пов'язаних з ситуацією на Корейському півострові, які зачіпають як територіальні суперечки, так і торгово-економічні проблеми. У цьому зв'язку для Японії, як для основного регіонального гравця, представляється особливо актуальним взаємодія з КНДР і Південною Кореєю в рамках її геополітичної стратегії у форматі національних і регіональних інтересів.

Що стосується геополітичного фактору в ПСА, то тут розстановка сил змінилася. Як відзначають політологи А. Панов і В. Нелідов, в даний час в ПСА спостерігається така розстановка сил:

- КНР по своєму впливу на регіональну політику зрівнявся із США і претендує на лідируючі позиції.
- Посилений китайсько-російський чинник у політичній, економічній і військовій сферах з'явився вагомим аргументом у регіональній політиці.
- США, щоб посилити свій вплив у ПСА, нарощують військову присутність в регіоні і зміцнюють свої союзницькі зв'язки з Японією і Південною Кореєю.

- Японія все більше усвідомлює в своїй стратегії національних інтересів китайський фактор [99, с. 82].

У 2017 - 2018 р. обстановка на Корейському півострові різко загострилася, що призвело до ситуації неминучих військових дій. Це було пов'язано з тим, що Північна Корея провела ряд випробувань ядерної зброї і оголосила себе ядерною державою. Як відзначають політологи, хоча воєнні дії вдалося уникнути і досягти зниження напруженості в регіоні [99, с. 83], все ж проблеми, які лягли в основу цієї кризи, не вирішені до цих пір, що є для Японії фактором прямої загрози для її національної і регіональної безпеки.

Загалом, з урахуванням ситуації, що склалася в ПСА, в цьому регіоні склалися дві групи держав, які прагнуть забезпечити для себе лідируюче регіональне положення в рамках військово-стратегічного та політичного забезпечення гарантій безпеки. Зокрема, це:

1. США – Японія – Південна Корея.
2. КНР – РФ – КНДР.

Розглянемо регіональну політику Японії в даному контексті питання з урахуванням нових загроз безпеці, які актуальні в даний час в рамках двосторонньої взаємодії по осі Японія – КНДР і Японія – Південна Корея.

Для Японії принципово важливим є ситуація із забезпеченням безпеки навколо її територій. У зв'язку з цим, як зазначається в оборонному дайджесті за 2019 рік, Північна Корея представляє одну з найбільш серйозних загроз національної і регіональної безпеки Японії на сучасному етапі. Зокрема, в аналітичній довідці по загальній обстановці навколо Японії були зазначені такі дестабілізуючі фактори:

1. Незважаючи на американо-північно-корейський саміт 2018 року, за результатами якого КНДР заявила:
  - про намір повної денуклеризації Корейського півострова;
  - про припинення ядерних випробувань і випробувальних запусків міжконтинентальних балістичних ракет (МБР);
  - про демонтаж випробувального ядерного полігону в Пунгері;

- про демонтаж Західного випробувального полігону в Сохэ зі стартовою площадкою для запуску ракет і полігоном для випробування ракетних двигунів;

- про закриття ядерного об'єкту в Йонбені [13, с. 9]

КНДР все ж продовжує свої дії в області нарощування озброєнь, що виражається в таких діях:

- Північна Корея зуміла виконати мініатюризацію ядерного заряду і налагодити виробництво ядерних боєголовок;

- Північна Корея володіє кількома сотнями балістичних ракет, дальність польоту яких охоплює всю територію Японії;

- Північна Корея володіє потенціалом, який дозволяє нанести Японії раптового удару балістичними ракетами з використанням транспортно-пускової установки або з підводного човна [13, с. 9].

2. Беручи до уваги всі ці обставини, в даний момент в ядерному і ракетному потенціалі Північної Кореї якісь якісних змін не виникає. Як і раніше, військові тенденції являють собою серйозну і нагальну загрозу для безпеки Японії [13, с. 9].

Аналізуючи поточний стан в області розробки північно-корейської ядерної зброї і балістичних ракет, офіційний Токіо у своєму програмному документі по обороні заявив наступне:

- Не можна виключати ймовірність того, що в ході шостого за рахунком ядерного випробування, проведеного КНДР у вересні 2017 р., було проведено випробування водневої бомби.

- Враховуючи те, що в результаті цих шести ядерних випробувань була досягнута технологічна зрілість, цілком можливо, що Північна Корея вже добилася успіхів в мінімізації ядерного заряду і розбила ядерні боєголовки, які можуть бути завантажені в балістичні ракети.

- З травня по серпень 2019 року Північна Корея здійснила дев'ять запусків балістичних ракет малої дальності імовірно нового типу в напрямку Японського моря.

- Балістичний ракетний комплекс Північної Кореї нового типу модернізований за чотирма факторами, які являють безпосередню загрозу для безпеки Японії, а саме:

- 1) збільшення радіуса зони ураження;
- 2) підвищення точності і поліпшення оперативних можливостей, необхідних для удару з суцільним ураженням;
- 3) поліпшення здатності здійснювати раптові удари;
- 4) диверсифікація форм запусків [13, с. 9].

Дана регіональна військово-політична обстановка, пов'язана з ядерною програмою КНДР, підводить політичне керівництво Японії на чолі з Сіндзо Абе, який зумів продовжити свій пост до 2021 року до такого висновку, що зовнішньополітична ситуація навколо Японських островів складається досить несприятливо в ракурсі забезпечення національної та регіональної безпеки держави. Більше того, ця ситуація, на думку японських правлячих кіл, продовжує погіршуватися [99, с. 83].

Дуже непроста ситуація склалася у двосторонньому співробітництві між Японією і Південною Кореєю, що в свою чергу становить загрозу національним і регіональним інтересам японської сторони.

Якщо розглядати період 2018 – 2019 роках, то тут слід зазначити, що двосторонні відносини між Японією і Південною Кореєю зазнали кардинальні зміни, від позитивної динаміки доброго сусідства та співпраці, до глибокого протистояння, яке спостерігається і сьогодні.

Як вказує В. Кістанов, в 2018 році відносини між Японією і Республікою Корея показали світові позитивну динаміку у своєму розвитку. Це виразилося в поліпшенні дипломатичних відносин в рамках денуклеризації Північної Кореї. Прем'єр-міністр Японії Сіндзо Абе відвідав з офіційним візитом Південну Корею у рамках відкриття Зимових Олімпійських ігор в лютому 2018, а президент Південної Кореї Мун Чже Ін відвідав Японію з метою участі у тристоронньому саміті в травні 2018 року [62, с. 35].

Але вже на початку 2019 року між двома країнами спалахнула нова хвиля протиріч і ситуація загострилася до межі. Як вважають в Японії, така тенденція може негативно позначитися на тристоронньому військовому партнерстві по осі США – Японія – Південна Корея [62, с. 35].

Однією з основних причин протиріч з'явилася так звана проблема «шанфу», яка йде корінням в історичне минуле. Шанфу перекладається як «жінка для утіх» [126, с. 135]. У 2014 – 2017 рр. це питання було вирішене на рівні урядів двох країн, проте дана проблема виникла на початку 2019 року. Детонатором запуску нової хвилі двосторонніх протиріч стало інтерв'ю спікера національних зборів РК Мун Хі Сану, який заявив в інформаційному агентстві «Блумберг» про необхідність того, щоб Імператор Японії Акіхіто приніс свої вибачення корейським жінкам – «шанфу» перед тим, як покине свій престол [62, с. 35]. Ця заява викликала найсильнішу хвилю критики в Японії, що призвело до небаченої хвилі напруженості між двома країнами.

Ще одним камінням спотикання у двосторонніх відносинах між Японією і Південною Кореєю, на думку політологів, є відмінність підходів двох країн до вирішення питань ядерно-ракетного потенціалу КНДР в рамках взаємодії з США [62, с. 37]. Якщо Сіндзо Абе бачить у Північній Кореї потенційну загрозу для національної і регіональної безпеки Японії, і тому він проводить досить жорсткий курс на Пхеньян з усіма необхідними військовими і політико-економічними заходами, то уряд Південної Кореї розглядає КНДР, як можливого майбутнього партнера і тому Сеул виступає за примирливу тактику з Пхеньяном. Ця стратегія РК викликає в Японії досить серйозне невдоволення. Як зазначає в цьому зв'язку В. Кістанов, «Японія з підозрою ставиться до того, що вона сприймає як прокитайську і пропівнічнокорейську політику Муна. Вона справедливо переконана в тому, що тристороння співпраця між США, Японією і Південною Кореєю має велике значення для вирішення північнокорейської ядерної проблеми» [62, с. 46].

Далі, автор обґрунтовано говорить про те, що наростаючі протиріччя між Японією і Південною Кореєю дають підставу деяким західним аналітикам

припускати можливість серйозного військового конфлікту між двома країнами» [62, с. 47]. Політолог надає аналітичну довідку, опубліковану в діловому виданні «Asia Times», в якій йдеться про чотири сценарії можливого розвитку відносин Японії і РК, у яких всі вони закінчуються збройним конфліктом між нами [62, с. 47].

Однією з найболючіших причин розбрату між двома країнами є територіальний спір з приводу двох маленьких островів в Японському морі. Ці скелясті острівці знаходяться на однаковій відстані від Корейського півострова і японським островом Хонсю. У Південній Кореї їх називають Токто, у Японії – Такесіма. В даний час ці острови контролюються РК, але Японія вважає їх своєю територією і вимагає повернути. Токіо призводить своє обґрунтування, яке полягає в тому, що ці острови були включені до складу префектури Сімане в 1905 році, але після Другої світової війни Південна Корея їх неправомірно захопила і включила до складу своєї держави [99, с. 85].

Тим не менш, незважаючи на всю напруженість у двосторонніх відносинах, Японія намагається не нагнітати ситуацію у територіальному конфлікті з Південною Кореєю на тлі своєї відповідальності за колоніальне минуле щодо Корейського півострова. Як вважають політологи, уряд Сіндзо Абе проводить політику зниження рівня напруженості у відносинах з Сеулом, який для Японії є найважливішим економічним контрагентом і партнером [62, с. 38].

Але насправді, як показують події 2019 року, ситуація в територіальній суперечці Японії з Південною Кореєю є досить гострою, спірною і за фактом, загрозливою в рамках регіональної безпеки Японії.

І, мабуть, однією з найнебезпечніших причин двосторонніх негативних відносин Японії з РК, є спотикання на військовому ґрунті. В кінці грудня 2018 року Японія звинуватила Південну Корею в тому, що її військовий корабель направив свій радар управління вогнем на японський літак морської розвідки, який пролітав над районом виключно економічної зони в Японському морі.

Офіційний Токіо назвав цей інцидент дуже небезпечним і загрозовим регіональної безпеки Японії. У відповідь Південна Корея заперечувала факт наведення радара і стверджувала, що причиною конфлікту є сам японський літак, що пролітав на низькій висоті над бойовим кораблем РК [57]. Далі, Сеул заявив, що такі інциденти повторилися і в січні 2019 року [114]. І як висновок, Південна Корея заявила про те, що «якщо така діяльність повториться, наші військові сили дадуть відповідь рішуче» [85]. У відповідь, Японія зажадала вибачень у корейської сторони, що призвело врегулювання даного інциденту в глухий кут.

У свою чергу, конфлікт з радаром запустив так звану «торгову» війну, в результаті якої Токіо і Сеул взаємно виключили один одного з «білих списків» найближчих торгових партнерів [85]. В результаті, Японія в 2019 році знизила потік інвестицій в РК на 30%, що є критичним для Південної Кореї [85].

На сьогоднішній день, за підсумками першої половини 2020 року, як зазначається у пресі, протистояння Японії та Південної Кореї поставило під загрозу всю систему безпеки в регіоні Східної Азії. Це дало додаткові можливості Китаю і КНДР домінувати в регіоні. З урахуванням того факту, що США, як союзник Японії самоусунувся від вирішення азіатських проблем, конфлікт Токіо і Сеула може затягнутися. Це, в свою чергу, може привести до глобальних геополітичних і економічних ризиків світового масштабу. У Японії цей факт усвідомлюють з усією відповідальністю, тому японська сторона заявила про свою готовність сісти за стіл переговорів [85], з метою відновлення конструктивного діалогу з південнокорейською стороною.

Японсько-російські відносини. Крім Китаю, США і двох Кореї, РФ є одним з найбільш впливових геополітичних гравців в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, з яким Японія не може не рахуватися.

Відносини між двома країнами на сучасному етапі, як і в минулому, досить складні і суперечливі. Як вказує О. Парамонов, «протягом десятиліть, вони перебували під впливом двох протилежних тенденцій» [100], коли

економічні бажання не завжди збігалися з політичними можливостями, пов'язаними з питаннями прикордонного розмежування.

Після приходу до влади в 2012 році прем'єра Сіндзо Абе, японський уряд розробив нову стратегію щодо взаємодії з РФ. Як відзначають політологи, це означало розвиток економічного співробітництва, а територіальні питання відходили на другий план [100].

У травні 2016 року Сіндзо Абе з неофіційним візитом відвідав Сочі. Це відбувалося на тлі погіршення обстановки регіональної безпеки в Східно-Китайському і Південно-Китайському морях [26, с. 91], а також в умовах нової зовнішньополітичної програми Трампа. Ця тенденція створила в АТР певний вакуум сили, в результаті якого Японія змушена була шукати собі нову підтримку, розглядаючи при цьому РФ як нового регіонального партнера. Як зазначають політологи, Японія, яка прагне домогтися зміни в територіальному питанні, пов'язаному з Курильськими островами, розглядає також і можливість взаємодії з РФ в питаннях регіональної безпеки [100].

Так, колишній посол РФ в Японії А. Панов зазначає, що «велике враження на японські політичні кола й особисто на С. Абе справила успішна і в політичному і військовому відношенні операція російських збройних сил проти заборонених в РФ терористичних організацій «Ісламська держава» (ІГ) і «Джебхат ан-Нусра» в Сирії» [97, с. 35].

Отже, в політику «нового підходу» до Росії, яку офіційно оголосила Японія в травні 2016 року, покладено План співробітництва з 8 пунктів, що включають в собі регулярні зустрічі на вищому рівні в рамках двостороннього економічного співробітництва. Тим не менш, позиція Японії щодо територіального питання досить прозора, а саме: «Мирний договір може бути укладено тільки після вирішення питання про повернення Японії чотирьох островів» [100].

Після неформального сочинського саміту в 2016 році, відбулася наступна зустріч двох керівників на саміті у Владивостоці у вересні цього ж року. Сіндзо Абе за підсумками цієї зустрічі зробив наступну заяву: «Ми

могли б, прийшовши в незайманий ліс тайги у світлі променів сонця, що проникають крізь листя, тих самих, які знімав Акіра Куросава у «Дерсу Узала», подумати про те, якими повинні бути відносини між Японією і Росією через 20-30 років» [100]. У підсумку, японський прем'єр запропонував поставити крапку в питанні підписання двостороннього японсько-російського мирного договору.

У 2017 році двосторонній діалог продовжився у своєму позитивному руслі. Зокрема, у березні 2017 року поновилися зустрічі міністрів закордонних справ і оборони Японії і РФ у форматі «2+2», на яких одним з найбільш важливих питань було питання Південних Курил.

У травні 2018 року Сіндзо Абе знову відвідав Москву. За підсумками двосторонньої зустрічі було підписано 11 документів, включаючи спільну заяву про конкретний план співпраці Росії і Японії щодо чотирьох Курильських островів [22].

Продовження діалогу отримало свій розвиток в 2019 році. У своєму січневому візиті до Москви Сіндзо Абе зробив чергову заяву, в якому зазначив, що «для поглиблення, створення довіри у сфері безпеки і в цьому році ми будемо розвивати зв'язки між оборонними відомствами, прикордонними службами. У протидії нетрадиційним загрозам, таким як наркотрафік, японсько-російське співробітництво вже дало низку успішних результатів. Ми будемо ці результати нарощувати і розширювати сферу співробітництва» [44].

Тим не менш, незважаючи на такі пафосні заяви високопосадовців двох країн, істотної зміни в територіальній суперечці так і не відбулося. Японія наполягає на тому, щоб питання «Північних територій» було вирішено до підписання мирного договору, а РФ, не заперечуючи про вирішення даного питання, вказує на те, щоб цей процес проходив на російських умовах [100].

Питання про мирний договір між Японією і РФ досі висить у повітрі. І хоча Сіндзо Абе періодично контактує з першими особами Росії в онлайн режимі і в рамках телефонних переговорів, все ж основний територіальний

аспект що до Курильських островів поки не є вирішеним. А це один з найбільш значущих напрямків у справі національної і регіональної безпеки Японії на сучасному етапі.

Слід також відзначити і той факт, що існує певний ряд обмежень для японсько-російського співробітництва на сучасному етапі. Зокрема, такий демонстративний поворот РФ у бік Японії може викликати певні побоювання в Китаї, який сьогодні претендує на роль головного регіонального гравця в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.

Японська політична еліта, як зазначають політологи, підтримує західний погляд, згідно з яким РФ «кидає виклик пост біполярному світовому порядку на чолі з США і тому світове співтовариство має остерігатися подібних гегемоністських устремлінь і протидіяти погіршенню міжнародного середовища безпеки внаслідок конфронтації між Росією і США» [100]. У цьому зв'язку в японських колах вважають, що можуть отримати вигоду з цієї ситуації, коли американський вектор переміщується в бік протидії з КНР і РФ [100].

Російська сторона вважає, що серйозною перешкодою для двостороннього співробітництва у сфері регіональної безпеки є участь Японії в глобальній системі ПРО США, що дає японській стороні можливість включитися у створення «глобальної протиракетної архітектури, призначення якої виходить за рамки забезпечення національної безпеки власне Японії» [100].

У свою чергу, у Японії вважають, що багато в чому завдяки ПРО, інтеграція ЗС США і їх союзників в особі Японії, виходить на новий рівень, який сприяє закріпленню «блокової архітектури безпеки в АТР. А це суперечить російській програмі національної і регіональної безпеки [101, с. 55].

Таким чином, японсько-російська взаємодія на сучасному етапі досить неординарна. Тим не менше, Росія представляється для Японії досить потужним геополітичним гравцем, з яким офіційний Токіо змушений

рахуватися в умовах глобалізаційних аспектів міжнародної безпеки в АТР і з посиленням позицій КНР в даному регіоні, де традиційно Японія займала свою пальму першості.

3.3. Взаємодія Японії з державами Південно-Східної Азії у рамках забезпечення регіональної політики безпеки

Одним з найважливіших аспектів у справі забезпечення національної та регіональної безпеки Японії на сучасному етапі є її взаємодія з державами Південно-Східної Азії у рамках регіональних організацій та ініціатив щодо забезпечення безпеки. Дана стратегія позначена, як пріоритетна в концептуальному оборонному документі Японії «Нова основна програма національної оборони» 2019 року. У Білій книзі оборони – 2019 ця нова регіональна стратегія Японії щодо забезпечення миру та безпеки в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні представлена як «Концепція вільного і відкритого Індо-Тихоокеанського регіону» [13, с. 22].

Як вказується в оборонному дайджесті, Індо-Тихоокеанський регіон є центром всесвітньої активності, підтримуючи життя половини населення Земної кулі. У зв'язку з цим, для Японії стратегічно важливо забезпечити мир і процвітання всього регіону шляхом перетворення його в «міжнародне надбання», вільне і відкрите для всіх. Міністерство оборони і Сили самооборони, на основі Концепції «Вільного і відкритого Індо-Тихоокеанського регіону» розвивають співробітництво, проводять обміни та реалізують різні ініціативи в галузі оборони з усіма країнами цього регіону [13, с. 22].

Одним з пріоритетних напрямків в рамках нової концепції безпеки японського керівництва є взаємодія з країнами АСЕАН як на двосторонній основі, так і в рамках багатостороннього формату, який будується на базі програми «В'єнтьянска концепція» [третій протокол], що визначає основні напрямки оборонного співробітництва між Японією і країнами АСЕАН.

Регіональна позиція Японії щодо країн АСЕАН була сформульована ще в 1977 році прем'єр-міністром Такео Фукуда, і відома, як доктрина Фукуда. Її основні положення такі:

- з країнами АСЕАН Японія веде «серцевий діалог»;
- Японія ніколи не буде мілітаристською державою;
- Японія буде служити мостом між країнами Індокитаю і АСЕАН [3].

Доктрина Фукуда є основою сучасної регіональної стратегії безпеки Японії.

Як вважають японські політологи, на сучасному етапі важливим аспектом для Японії є її взаємодія з державами АСЕАН в сфері політики і безпеки. Особливо цей процес отримав свою актуальність у форматі збільшення балансу сил між США і КНР у цьому регіоні [95].

Якщо Токійська декларація 2003 року, прийнята на саміті Японія – АСЕАН, проголошувала в якості головного завдання взаємодію в рамках глибокого економічного партнерства, то вже в Балійській декларації 2011 року основним моментом стало зміцнення співробітництва у сфері забезпечення політики безпеки в АТР, які були виражені в таких напрямках, як:

- взаємодія між державами на основі міжнародних законів і принципів міжнародного права;
- питання забезпечення регіональної безпеки на морі в рамках свободи навігації;
- забезпечення безперешкодної комерційної діяльності;
- мирне вирішення спорів у відповідності з Конвенцією ООН по морському праву та іншими міжнародними законами;
- співробітництво Японії та АСЕАН в області морської безпеки в рамках Декларації про дії і заяви щодо Південно-Китайського моря [95].

Дану тенденцію в області взаємодії в рамках забезпечення регіональної безпеки по лінії Японія - АСЕАН продовжило, прийнята в 2013 році на спеціальному саміті Японія-АСЕАН Заява з нагоди 40-річного ювілею цього

формату [66, с. 70]. Найважливішим фактором зсуву в сферу безпеки, як зазначалося в Заяві, була зміна балансу сил в регіоні АТР, внаслідок підйому Китаю і частими дестабілізуючими процесами всередині регіону.

У 2019 році Японія провела зустрічі в рамках міністерств оборони з країнами АСЕАН – В'єтнамом, Сінгапуром і Філіппінами, на яких питання безпеки в регіоні АТР стояли вже на першому місці [13, с. 22].

Незважаючи на жорстку позицію Китаю в регіоні і відповідні заходи США, Японія намагається знайти компромісні рішення, які обумовлені тим фактором, що позиції різних країн АСЕАН з питань забезпечення безпеки в регіоні досить різні. Ці позиції залежать від дистанціювання США і Китаю в регіоні. Як вказують японські політологи, «для багатьох країн АСЕАН дуже важливо забезпечити собі можливість отримувати економічну вигоду зі зміцнення відносин з Китаєм» [95].

Що ж стосується питань регіональної безпеки на морі, то тут для Японії в рамках взаємодії з країнами АСЕАН представляється перспективним двостороннє співробітництво з такими державами, як Індонезія, Філіппіни, Сінгапур і В'єтнам.

В цілому, сучасні відносини Японії та АСЕАН в рамках забезпечення регіональної безпеки відіграють важливе значення в рамках зміцнення регіонального порядку в Південно-Східній Азії. Як вказують в Японії, в сферу національних інтересів японської держави входить посилення співробітництва в рамках АСЕАН з опорою на економічні, соціально-культурні і політичні відносини. На сучасному етапі, в сферу пріоритетів двостороннього співробітництва в рамках забезпечення безпеки в регіоні АТР потрапляє відповідь на загрози тероризму в Південно-Східній Азії. У зв'язку з цим уряд Сіндзо Абе розглядає японську регіональну політику безпеки в рамках взаємодії з країнами АСЕАН як основоположний чинник у зовнішній політиці у форматі зміцнення національних пріоритетів.

Що стосується оборонної політики Японії з іншими державами Індо-Тихоокеанського регіону, то тут слід відзначити тенденцію взаємодії Японії з

такими геополітичними гравцями Індостихоокеанського регіону, як Австралія та Індія.

Як зазначає у своєму дослідженні Н. Пузиня, «в цілях реагування на загрози та виклики у сфері безпеки в АТР Австралії та Японії вдалося сформувати добре налагоджену систему двостороннього військово-політичного співробітництва» [108, с. 34]. Зокрема двосторонній діалог проходить як на рівні глав держав, так і у форматі міністерств оборони.

У 2014 році Сіндзо Абе відвідав з візитом Австралію, де підписав Угоду про передачу обладнання і технологій в галузі оборони [108, с. 38]. За підсумками зустрічі сторони, представили світу Заяву про «Спеціальне стратегічне партнерство в ХХІ ст.», в якому керівники двох країн зробили акцент на поглиблення і розширення двосторонніх контактів у галузі оборони і безпеки [108, с. 39].

В 2018 - 2019 рр. цей двосторонній діалог продовжився. Зокрема, у жовтні 2018 року відбулася двостороння зустріч у форматі «2+2», а в січні і червні 2019 року діалог продовжився на рівні міністрів оборони [13, с. 22].

В даний час в оборонному дайджесті Японії вказується про те, що взаємодія Японії з Австралією і надалі буде продовжувати зміцнювати і розвивати співробітництво в галузі оборонного потенціалу [13, с. 22].

На сучасному етапі міжнародних відносин Індія являє собою дуже серйозного геополітичного гравця в регіоні АТР, який може конкурувати з КНР. Цей факт не міг пройти не поміченим у національній стратегії Японії.

Як зазначає О. Добриніна, «про те, що роль Індії в японській стратегії зростає, свідчить і проголошена С. Абе в серпні 2016 р. стратегія «Вільного і відкритого Індостихоокеанського регіону» [35, с. 30]. У цій стратегічній програмі японське керівництво взяло за основу здійснення регіональної безпеки в рамках взаємозв'язку Африки та Азії. У цьому зв'язку представляється органічним зміщення фокусу уваги в бік Індії та залучення її до проблеми безпеки в АТР.

У відповідь на стратегію Японії індійський уряд надав власну концепцію «Діяти на Сході», в якій зазначалося, що Японія входить у сферу національних інтересів Індії, як стратегічний партнер.

Двосторонній діалог між країнами посилюється після того, як Сіндзо Абе проголосив Концепцію «Вільного і відкритого Індо-Тихоокеанського регіону». Це підтверджується взаємодією двох країн на рівні глав держав. Зокрема, в ході візиту в 2018 році в Японію індійського прем'єр-міністра був продемонстрований «тісний дружній контакт», який доводить, що «особиста дипломатія стає важливою сполучною ланкою двох країн, підкріплюючи особливий характер відносин» [35, с. 37].

Що стосується оборонної сфери співробітництва двох країн, то тут діалог проводиться у форматі «2+2» на рівні міністрів оборони. Черговий двосторонній контакт був здійснений 2018 році, де обговорювалися спільні навчання ССО Японії і ЗС Індії [13, с. 22].

В рамках японської концепції «Вільного і відкритого Індо-Тихоокеанського регіону» існує формат тристороннього діалогу по осі Японія – Австралія – Індія. У 2018 році в ході вже четвертої зустрічі обговорювалися такі питання регіональної безпеки, як:

- боротьба з тероризмом;
- ліквідація стихійних лих;
- безпека на морі і т. д. [35, с. 39].

Як відзначають в Японії, Індія являє собою гаранта безпеки і стабільності в Індійському океані. Нарощування військового потенціалу індійською стороною дозволяє США зосередити великі сили у цьому регіоні. У свою чергу, Японія з великою часткою ймовірності може претендувати на роль посередника між Індією і США з одного боку та країнами АСЕАН з іншого боку [92]. При цьому, як вважає японський політолог Нагао, «Японія могла б не тільки постачати країни регіону озброєнням, але і здійснювати навчання та тренування, що сприятиме зростанню її престижу та встановленню більш тісних відносин з країнами регіону» [92].

Висновки до розділу 3

Підводячи підсумки, слід зазначити, що регіональна політика Японії у сфері безпеки на сучасному етапі представляє собою цілий комплекс заходів, який складає курс Національної стратегії безпеки Японії, відображений в «Основній програмі національної оборони».

Головними напрямками в забезпеченні регіональної безпеки є три ключові аспекти:

1. Основне і глобальне військово-політичне співробітництво з США, яке являє собою потужний альянс союзників, де Сполучені Штати є для Японії гарантом її безпеки, а Японія для США – основним провідником американської політики в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Незважаючи на певні економічні розбіжності, що виникли в рамках правління Дональда Трампа, Японія дотримується всіх правил союзницьких зобов'язань, поважаючи США як самого надійного партнера.

2. Взаємодія Японії в регіональних рамках співробітництва з Китаєм, Південною Кореєю та РФ. Тут слід зазначити, що всі три потужних держави являють собою певні загрози національній безпеці Японії, які виражені в територіальних суперечках. До цих же причин додаються і такі фактори загроз, як збільшення масштабної геополітичної ролі Китаю і його взаємодія з Росією, а також ядерна програма Північної Кореї, яка за фактом так і не вирішена досі. Для Японії представляється важливим економічне співробітництво із зазначеними державами – ключовими акторами в АТР. Тим не менш, союзницькі правила, обумовлені політикою США щодо КНР, РФ та КНДР вимагає особливо важливої уваги у підходах забезпечення регіональної безпеки Японії на сучасному етапі.

3. Співробітництво з державами Південно-Східної Азії у рамках формату АСЕАН представляється для Японії стратегічним пріоритетом. Згідно з новою концепцією регіональної безпеки, яку Японія анонсує, як стратегію «Відкритого і вільного Індо-Тихоокеанського регіону» взаємодія на

двосторонній і багатосторонній основі з державами АСЕАН втілює в життя новий формат реалізації програм безпеки, які регулюють на правовій основі питання, пов'язані з врегулюванням конфліктів різного ступеня. Особливу роль тут відіграють двосторонні і тристоронні відносини з основними геополітичними гравцями, такими як Індія та Австралія, які є гарантами безпеки на своїх регіональних ділянках.

У цілому, політика регіональної безпеки Японії на сучасному етапі ввійшла в нове русло, коли істинно пацифістські наміри у світлі нових глобальних загроз вже не так актуальні. Оборонна стратегія Японії потребує свого розширення та виходу з вузьких рамок тільки країни. Сьогодні Японія являє собою важливого і ключового геополітичного гравця в Індо-Тихоокеанському регіоні, який може самостійно регулювати процеси безпеки, як в рамках оборони своєї країни, так і в загально регіональному масштабі.

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумки в питанні вивчення політики Японії щодо забезпечення національної та регіональної безпеки, відзначимо наступні ключові моменти, що характеризують розкриття даної теми.

Перш за все, для того, щоб повною мірою здійснити дослідження, потрібно вивчити понятійний апарат і визначити основні методологічні підходи до визначення поняття і терміну «регіональної безпеки».

В існуючій політологічній науці визначення регіональної безпеки трактується у форматі декількох основних термінів, які використовуються у різних тематичних рамках міжнародних відносин.

Аналізуючи існуючі методологічні підходи провідних шкіл зарубіжної та вітчизняної політології та міжнародних відносин, зазначимо, що їх теорії, що стосуються питань регіональної безпеки, засновані на понятійному апараті, що включає такі визначення, як «регіон», «регіоналізм», «безпека», «національна безпека», «міжнародна безпека».

Вивчаючи методологічні основи, що формують поняття і принципи регіональної безпеки, важливо відзначити, що основний науковий апарат дослідження був сформований на базі теорій шкіл «старого» і «нового» регіоналізму, які є загальноприйнятими в науці міжнародних відносин. У цьому зв'язку слід зазначити, що поняття регіональної безпеки також є невід'ємною частиною теорії «Бузана - Вевера» про комплекси регіональної безпеки, частиною якої є поняття азіатського регіоналізму, який визнається актуальним в результаті вивчення політики регіональної безпеки Японії.

В рамках зазначеної теми, слід відзначити, що еволюція концептуальних засад забезпечення національної та регіональної безпеки Японії формувалася на основі націоналістичної ідеї «паньяпонізму», яка спиралася на три чинника:

- японська нація володіє яскраво вираженою унікальністю і особливим характером;

- інтереси і цінності японської нації володіють пріоритетом перед всіма іншими інтересами і цінностями;
- японська нація повинна бути незалежною, наскільки це можливо в кожен історичний момент.

Після закінчення Другої світової війни та повної демілітаризації Японії, її національна доктрина безпеки базувалася на моделі пацифізму, яка була закріплена в Конституції 1947 року.

Основними теоретичними та практичними кроками в рамках зміцнення національної і регіональної безпеки Японії від 1947 року і по теперішній час були такі концепції, як: Доктрина Йосіда, яка заклала основи економічної могутності Японії в форматі союзу із Сполученими Штатами; Доктрина «Комплексного забезпечення національної безпеки», яка проводилася в рамках регіональної геополітичної моделі «азіяцентризму» і «паньяпонізму» у 1970-80 рр.; концептуальні редакції Національної доктрини Японії 1990 - 2000 - х рр., які проводилися у напрямі трьох неядерних принципів, в ракурсі відкритості та економічної регіональної переваги в АТР.

З приходом до влади лідера Ліберальної партії Японії Сіндзо Абе, який і сьогодні є чинним прем'єр-міністром, стратегія національної і регіональної безпеки зазнала змін у бік розширення військового потенціалу і зміцнення Сил Самооборони з метою показати свою перевагу в регіоні як гаранта безпеки в глобальному масштабі.

Прийняті концептуальні документи і програми в галузі національної та регіональної оборони урядом Сіндзо Абе в 2014 і 2019 рр., такі як Нова національна доктрина і Нова основна програма національної оборони визначили основну стратегію та бачення ролі Японії в сучасній політиці міжнародних відносин в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.

Основною політикою Японії в рамках її доктрини оборони є глобальне військово-політичне співробітництво з США, яке являє собою потужний альянс двох союзників, де Сполучені Штати є для Японії гарантом її безпеки, а Японія для США – головним провідником американської політики в

Азійсько-Тихоокеанському регіоні. На сучасному етапі, коли зовнішньо-економічна та військова політика Трампа представляється для Японії досить неоднозначною і викликає певні протиріччя, Японія продовжує слідувати всім правилам союзницьких зобов'язань, поважаючи США як самого надійного партнера.

Для Японії представляється важливим її взаємодія в регіональних рамках співробітництва з Китаєм, Південною Кореєю та РФ. Тут слід зазначити, що всі три потужних держави являють собою певні загрози національній безпеці Японії, пов'язані насамперед з територіальними питаннями, які досі не вирішені.

До цих же причин додаються і такі фактори загроз, як:

- збільшення масштабної геополітичної і військово-економічної ролі Китаю і його взаємодію з Росією;
- ядерна програма Північної Кореї, яка за фактом так і не вирішена до цих пір;
- територіальні претензії Південної Кореї та її військові провокації щодо Японії.

Всі ці фактори є дестабілізуючими аспектами, які загрожують територіальній цілісності Японії і порушують її національні інтереси. Незважаючи на те, що Японські правлячі кола готові до політичного діалогу в рамках економічних і політичних самітів у форматі «2+2», а також на рівні військових відомств, все ж на сьогоднішній день багато питань не вирішено.

Для Японії в рамках її національних інтересів, які включають і питання безпеки, представляється важливим економічне і політичне співробітництво з Китаєм і Росією, які на сучасному етапі є ключовими геополітичними гравцями в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.

Японія поважає союзницькі правила, які встановили США щодо КНР, РФ та КНДР. Тим не менш, уряд сучасної Японії під керівництвом Сіндзо Абе дуже уважно ставиться до методів забезпечення регіональної безпеки Японії на сучасному етапі.

Важливим аспектом є співробітництво Японії з державами Південно-Східної Азії у рамках формату АСЕАН. Згідно з новою концепцією регіональної безпеки, яку Японія анонсує, як стратегію «Відкритого і вільного Індо-Тихоокеанського регіону» взаємодія на двосторонній і багатосторонній основі з державами АСЕАН втілює в життя новий формат реалізації програм безпеки, які регулюють на правовій основі питання, пов'язані з врегулюванням конфліктів різного ступеня. Особливу роль тут відіграють двосторонні і тристоронні відносини з основними геополітичними гравцями, такими як Індія та Австралія, які є гарантами безпеки на своїх регіональних ділянках.

У цілому, політика регіональної безпеки Японії на сучасному етапі ввійшла в нове русло, коли істинно пацифістські наміри у світлі нових глобальних загроз вже не так актуальні. Сучасна оборонна стратегія Японії потребує свого розширення та виходу з вузьких рамок тільки країни. У зв'язку з цим Японія визначила і нові загрози її регіональної безпеки і шляхи їх усунення. Для японської держави в даний час безпека визначається не лише територіальною цілісністю, але і рівнем безпеки в космічному, кібернетичному та електромагнітному просторах.

Також Японія щодо своїх національних пріоритетів у галузі регіональної безпеки визначає такі фактори загроз, як міжнародний тероризм, піратство і природні стихійні лиха та руйнування. У зв'язку з цим Японія проводить ряд заходів щодо забезпечення рівня безпеки, як на своїй території, так і в регіоні в цілому. Насамперед, це спільні військові навчання та інша військово-політична взаємодія на регіональному рівні.

Сьогодні Японія є найважливішим і ключовим геополітичним гравцем в Індо-Тихоокеанському регіоні, який може самостійно регулювати процеси безпеки, як в рамках оборони своєї території, так і в загально-регіональному масштабі.

Японія сучасного періоду являє собою рівень потужної економіки в синтезі з новими військовими технологіями і високим форматом політичної і дипломатичної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Административное соглашение 28.02.1952 г. URL: <http://doc20vek.ru/node/3899> (дата звернення: 16.11.2019).
2. Административные единицы Японии. URL: <https://www.nippon.com/ru/japan-data/h00425/> (дата звернення: 16.11.2019).
3. Азиатско-тихоокеанский регион и Центральная Азия: контуры безопасности. Учебное пособие. / Ред. Воскресенский А.Д., Малетин Н.П. М.: «РОССПЭН», 2001. 356 с.
4. Алаев Э. Б. Социально-экономическая география. Понятийно-терминологический словарь. М.: Мысль, 1983. 350 с.
5. Алиев Р. Внешняя политика Японии в 70-х - начале 80-х годов: теория и практика. М.: Учебное пособие, 1986. 300 с.
6. Американско-японский «Договор безопасности» 08.09.1951 г. // Документы XX века. URL: <http://doc20vek.ru/node/3898> (дата звернення: 11.11.2019).
7. Американско-японский договор «О взаимном сотрудничестве и безопасности» 19.01.1960 г. URL: <http://doc20vek.ru/node/3902> (дата звернення: 13.12.2019).
8. Антонов В. А. Национальная безопасность как составной элемент национального суверенитета // Государство и право. Юридические и политические науки. М., 2011. Вып. 51. С. 210.
9. Антонов В. А. Понятие и содержание системы национальной безопасности // Государство и право. Юридические и политические науки. М., 2010. Вып. 48. С. 144.
10. Асланова О.С. Япония – США в XXI веке: региональные факторы упрочения альянса // Вестник Волгоградского Государственного Университета. 2010. №2. С. 141.

11. Ахикико Танака: Взаимовыгодное сотрудничество Японии и США возможно даже при Трампе. URL: <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/interview/tanaka-akikhiko-vzaimovyygodnoe-sotrudnichestvo-yaponii-i-ssha-vozmozhno-dazhe-pri-trampe/> (дата звернения: 20.06.2020).
12. Белая книга обороны. URL: https://www.mod.go.jp/e/publ/w_paper/pdf/2014/AWP_ru.pdf (дата звернения: 18.06.2020).
13. Белая книга обороны // Оборона Японии. Дайджест. 2019. Вып.19. 26 с. ; URL: https://www.mod.go.jp/e/publ/w_paper/pdf/2019/DOJ2019_Digest_RU (дата звернения: 05.06.2020).
14. Братерский А. Последний друг: что Трамп ищет в Японии. URL: https://www.gazeta.ru/politics/2019/05/28_a_12379969.shtml (дата звернения: 11.06.2020).
15. Булавин А.В., Аникин В.И., Беляев И.И. Основы стратегического планирования в области национальной безопасности Японии: сравнительный анализ // Национальная безопасность / nota bene. 2017. № 3. С. 1 - 20. ; URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=22884 (дата звернения: 04.06.2020).
16. Булыко А.Н. Большой словарь иностранных слов: 2-е изд., испр. М.: Мартин, 2008. 788с.
17. Бунин В.Н. Японо-американский союз безопасности. История и современность: (к 50-летию со дня основания). М.: Политздат, 2000. 255 с.
18. Бунин В.Н. Современное состояние оборонного потенциала Японии. М.: Политздат, 2002. 200 с.
19. В Белом доме состоялась встреча президента Трампа с премьер-министром Японии Абэ. URL: <https://share.america.gov/ru> (дата звернения: 19.06.2020).

20. Василькова Е.А. Понятие «регион» и современные тенденции развития регионализма // Вестник Таганрогского института управления и экономики. 2018. №.2. С. 54 - 58.
21. Вербальная нота Постоянного представительства Японии при Организации Объединенных Наций на имя Председателя Контртеррористического комитета от 23 января 2006 года. URL: file:///C:/Users/trifa/Downloads/S_2006_70-RU.pdf (дата звернения: 09.05.2020).
22. Выступление премьер-министра Японии Синдзо Абэ на церемонии открытия перекрёстного Года России и Японии в Москве (26 мая 2018г.). URL: <https://www.nippon.com/ru/features/c00733/> (дата звернения: 17.05.2020).
23. Гаджиев Ю. А. Зарубежные теории регионального экономического роста // Экономика региона. 2009. №2 (18). С. 45 – 62.
24. Геополитическая доктрина Японии. URL: <https://works.doklad.ru/view/fDqGsgf1BaM.html> (дата звернения: 12.05.2020).
25. Геополитическое будущее Японии и Азиатско-Тихоокеанского региона в Транстихоокеанском партнёрстве Азии. Современный взгляд на Японию. URL: https://www.nippon.com/ru/column/g00338/?cx_recs_click=true (дата звернения: 26.06.2020).
26. Гордеева И.В. Территориальные споры в Южно-Китайском море и позиция Японии // Актуальные проблемы современной Японии. Выпуск XXXI. 2017. С. 95.
27. Гостев А. Вход к дракону. Кто боится всемирной концепции Китая "Пояс и путь". URL: <https://www.svoboda.org/a/30138028.html> (дата звернения: 28.06.2020).
28. Гутман Г.В. Управление региональной экономикой. М.: Международный вестник, 2015. 176 с.

29. Державна стратегія національної безпеки Японії в ХХІ столітті // Ліпкан В.А. Національна безпека України: Навчальний посібник. К.: Політвісник, 2010. 375 с.
30. Декларация Ассамблеи европейских регионов о регионализме в Европе. URL: <http://www.mid.ru/bdomp/sbor.nsf/> (дата звернення: 24.06.2020).
31. Дзьобань А. П. Национальная безопасность в условиях социальных трансформаций: методология исследования и обеспечения. М.: Научполитика, 2006. 440 с.
32. Дикарев А.Д. Китай - Япония: территориальный конфликт или региональная кооперация? // Контуры глобальных трансформаций: политика, экономика, право. 2017. С. 162.
33. Добринская О.А. Эволюция политики Японии в области обеспечения национальной безопасности после крушения биполярной системы международных отношений. 2005. 24 с.
34. Добринская О.А. Законодательство об обеспечении мира и безопасности: глобальное, региональное и национальное значение // Ежегодник Япония. 2016. С. 61.
35. Добринская О.А. Индия во внешней политике С. Абэ // Ежегодник Япония. Т. 48. С. 25 - 55.
36. Добринская О.И. О некоторых аспектах эволюции внешней политики Японии // Японские исследования. 2018 С. 37.
37. Доктрины внешней политики Японии в период холодной войны (1950—80-е) // Олег Арин. РУСГЛОБУС. URL: www.rusglobus.net/Arin/books/ATR/26.html (дата звернення: 14.05.2020).
38. Доктрины национальной безопасности США, Франции, Японии / Концепция национальной безопасности Японии. URL: http://old.nasledie.ru/politvne/18_46/article.php?art=4 (дата звернення: 04.05.2020).

39. Доктрины национальной безопасности Японии. URL: https://studref.com/589250/politologiya/doktriny_natsionalnoy_bezopasnosti_уаронii#201 (дата звернення: 15.05.2020).
40. Доронина Ф.Х. Пространственный подход в стратегии развития регионов // Вестник Московского университета имени С.Ю. Витте. Серия 1: Экономика и управление. 2015. С. 15.
41. Доронина Ф.Х. Современные подходы к определению понятия «регион» // Экономика и предпринимательство. 2019. С. 72.
42. Евдокимов А.Д. Роль США в формировании военной доктрины Японии в 1945 – 2010 гг. // Вестник РУДН. Международные отношения, 2013. С. 24.
43. Елкин Е.М. Предпосылки формирования концепции «Комплексного обеспечения национальной безопасности» Японии // Вестник Томского государственного университета. 2016. С. 77.
44. Заявление премьер-министра Японии Абэ Синдзо по итогам российско-японских переговоров в Москве (22 января 2019 г.). URL: <https://www.nippon.com/ru/features/c00736/> (дата звернення: 11.03.2020).
45. Зінченко О.А. Регіональна безпека як складник потенціалу іміджу території // Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. 2015. С. 145.
46. Знакомьтесь: великая и ужасная A2/AD. URL: <https://cezarium.com/a2-ad/> (дата звернення: 03.03.2020).
47. История Японии / Под ред. А. Е. Жукова. М.: Институт востоковедения Т. 2. 1998. 703 с.
48. История Японии / Под ред. Д. В. Стрельцова. М. : 2015. 560 с.
49. История Японии. Учебное пособие. Т II. М.: Институт востоковедения РАН, 1998. 703 с.
50. Казаченко Л.Д. Обзор научных подходов к определению категории «регион». URL: http://vseup.ru/static/articles/Kazachenko_3.pdf (дата звернення: 16.05.2020).

51. Калачев Д.Н. Безопасность: эволюция понятия // *Nota Bene*. 2014. С. 385.
52. Карпов Е.В. Особенности системы безопасности Японии после окончания Второй мировой войны // Владивостокский государственный университет экономики и сервиса. 2013. С. 46.
53. Киреева А.А. Позиции России и Японии по ключевым проблемам региональной безопасности и взаимодействия // *Перспективы развития российско-японских отношений на новом этапе: рабочая тетрадь № 50/2019*. 2019. 250 с.
54. Киреева А.А., Нелидов В.В. Прошлое и настоящее Сил самообороны Японии: роль в государстве, обществе и на международной арене // *Ежегодник Япония*. 2018. Т. 47. С. 54.
55. Киробаев Т. Теоретические подходы к исследованию процессов регионализации и региональной интеграции. URL: <https://interaffairs.ru/jauthor/material/1171> (дата звернения: 17.04.2020).
56. Кирьянов А.Ю. Система обеспечения региональной безопасности как теоретико-правовая конструкция и ее структура // *Безопасность бизнеса*. 2005. № 3. С. 2 - 30.
57. Кирьянов О. Минобороны Южной Кореи потребовало от Японии извинений. URL: <https://rg.ru/2019/01/02/minoborony-iuzhnoj-korei-potrebovalo-ot-iaponii-izvinenij.html> (дата звернения: 07.03.2020).
58. Кирьянов О. Япония и Корея оказались на пороге ожесточенного противостояния. URL: <https://rg.ru/2019/08/02/iaponiia-i-koreia-okazalis-na-poroge-ozhestochennogo-protivostoianiiia.html> (дата звернения: 01.04.2020).
59. Кирьянов, А. Ю. Региональная безопасность в условиях современной России: Общеправовой анализ : Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность 12. 00. 01 - Теория и история права и государства ; История учений о праве и государстве. Нижний Новгород, 2006. С. 23.

60. Кистанов В. О. Индо-Тихоокеанская стратегия Японии как средство сдерживания Китая // Проблемы Дальнего Востока. 2018. № 2. С. 32.
61. Кистанов В. Стратегия Японии: хочешь мира – готовься к войне? URL: http://www.ng.ru/courier/2014-06-30/9_japan.html (дата звернения: 14.06.2020).
62. Кистанов В.О. Отношения между Японией и Южной Кореей: проблемы, тенденции, перспективы // Японские исследования. 2019. №3. С. 33.
63. Кистанов В.О. Ракетно-ядерная проблема Северной Кореи и Япония // Актуальные проблемы современной Японии. Выпуск XXXI. М.: ИДВ РАН, 2017. С. 81.
64. Кистанов В.О. Узловые проблемы внешней политики Японии в начале 2017 г. // Ежегодник Япония. 2017. С. 25.
65. Кистанов В.О. Япония в Восточной Азии: текущие проблемы политических отношений // Ежегодник Япония. 2016. С. 60.
66. Ковригин Е.Б. Япония АСЕАН: эволюция официальной помощи развитию // Пространственная экономика. 2014. №2. С.40 - 74.
67. Кокка андзэн хосё: сэнряку ни цуитэ : [О стратегии национальной безопасности]. URL: http://www.mod.go.jp/j/approach/agenda/guideline/pdf/security_strategy.pdf (дата звернения: 21.04.2020).
68. Колдунова Е. В. Формирование регионального комплекса безопасности в Восточной Азии в свете новых угроз и нетрадиционных аспектов безопасности / автореферат дис. ... кандидата политических наук / Моск. гос. ин-т междунар. отношений, 2009. 27 с.
69. Коломієць О.В. Концепт міжнародної безпеки в контексті глобалізації: монографія. К.: Вид-во КиМУ, 2013. 427 с.
70. Комплексы безопасности: теория региональной безопасности. URL: https://studme.org/180033/politologiya/kompleksy_bezopasnosti_teoriya_regionalnoy_bezopasnosti (дата звернения: 16.04.2020).

71. Конституция Японии. URL: <https://legalns.com> (дата звернення: 28.04.2020).
72. Концепции национальной безопасности Японии. URL: <https://www.warandpeace.ru/ru/reports/view/17116/> (дата звернення: 24.03.2020).
73. Костенко Г.Ф. Теоретичні аспекти стратегії національної безпеки: навчальний посібник. К.: ДЕМІД, 2002. 144 с.
74. Крупянко М.И. Япония после «холодной войны». Политика обеспечения национальной безопасности. М.: Монография, 2001. 340с.
75. Крячкина Ю.А. Новые тенденции в оборонной политике Японии // Проблемы национальной стратегии. 2014. №.5 (26). С.136 - 151.
76. Крячкина Ю.А. «Новая эра» японо-китайских отношений? URL: <https://riss.ru/analitics/55088/> (дата звернення: 22.03.2020).
77. Кулагин В. М. Глобальная или мировая безопасность? URL : <http://www.intertrends.ru/fourteen/004.html>. (дата звернення: 23.03.2020).
78. Кулагин В.М. Международная безопасность: учебное пособие для студентов вузов. М.: Аспект Пресс. 2007. 55 с.
79. Куликов Г. Факторы народнохозяйственной конкурентоспособности японской экономики // Российский экономический журнал. 1998. №1. С. 77 - 78.
80. Лебедева О.В. Дипломатия Японии в рамках АРФ: некоторые аспекты региональной безопасности // Вестник МГИМО. 2013. С.12.
81. Лексютина Я.В. Вызов «возвышающегося» Китая для Японии в контексте нормализации китайско-японских отношений в 2014-2018 гг. // Японские исследования. 2019. № 3. С. 62.
82. Лукин А.Л. Теория комплексов региональной безопасности и Восточная Азия // Ойкумена: Регионоведческие исследования. 2011. №2. С.7.
83. Лукин Н.А. Международные отношения в Азиатско-Тихоокеанском регионе: теоретические подходы и концепции // Россия и АТР. 2009. №2. С. 3.

84. Лютых О.Ю., Прокопович А.Е. Теоретические подходы к определению сущности региона и исследования проблем его развития // Вестник Красноярского Государственного Университета. 2013. С. 215.
85. Максимов А. Южная Корея отказалась сдаваться Японии. URL: https://lb.ua/world/2019/11/04/441377_yuzhnaya_koreya_otkazalas_sdavatsya_a.html (дата звернення: 11.04.2020).
86. Мельник А. В. Понимание категории "национальная безопасность" в отечественном и зарубежном правоведении // Государство и право. Юридические и политические науки . 2007. Вып. 38. С. 147.
87. Меньшикова С.М. Превентивная дипломатия в рамках регионального форума АСЕАН: опыт применения и политика Японии // Вестник МГИМО. 2011. С. 48 .
88. Меркушева О.А. Региональная политика Японии на общенациональном и местном уровне: диссертация ... кандидата Географических наук: 25.00.24 / Москва, 2016. 217 с.
89. Михайленко, Е. Б. «Старый» и «новый» регионализм: теоретический дискурс: курс лекций. Екатеринбург: Изд-во Урал., 2014. 116 с.
90. Муратшина К. Г. Военное сотрудничество США с Японией как одна из причин противоречий в американо-китайских отношениях // Вестник Омского университета. Серия «Исторические науки». 2018. № 1 (17). С. 198.
91. Мурашкин Н. Япония АСЕАН: неизбежное партнерство для нового азиатского порядка? URL: <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/yaponiya-asean-neizbezhnoe-partnerstvo-dlya-novogo-aziatskog/> (дата звернення: 15.04.2020).
92. Нагао С. Японо-индийские отношения на самом деле превращаются в союзнические. URL: <http://business.nikkei.com> (дата звернення: 21.04.2020).
93. Накасонэ Я. Государственная стратегия Японии в XXI веке / Пер. с японск. М.: НОТАБЕНЕ, 2001. 312 с.

94. Національна та міжнародна безпека: сутність, типологія, пріоритети. URL: <https://uaforeignaffairs.com/uk/category/bezpeka/natsionalna-ta-mizhnarodna-bezpeka-sutnist-tipologiya-prioriteti> (дата звернення: 13.06.2020).
95. Оба М. Трансформація партнёрства Японії і АСЕАН: ключ к міжнародному порядку в Восточной Азії. URL: <https://www.nippon.com/ru/currents/d00345/> (дата звернення: 12.05.2020).
96. Паниев Ю. Абэ и Трамп сыграют в политический гольф: Япония хочет укрепить союзнические связи с Соединенными Штатами. URL: http://www.ng.ru/world/2017-02-10/1_6926_japan.html (дата звернення: 01.06.2020).
97. Панов А.Н. Внешнеполитические приоритеты премьер-министра Японии Абэ Синдзо // Япония 2016. Ежегодник. М.: 2016, «АИРО - XXI». С. 42.
98. Панов А.Н. Внутренняя и внешняя политика. Внешнеполитические приоритеты премьер-министра Японии Абэ Синдзо // Ежегодник Япония. 2016. С.42.
99. Панов А.Н., Нелидов В.В. Внешняя политика Японии в контексте военно-политической обстановки в Северо-Восточной Азии // Японские исследования. 2018. № 4. С. 91.
100. Парамонов О.Г. Россия и Япония: новая повестка дня. URL: <https://interaffairs.ru/news/show/20779> (дата звернення: 04.05.2020).
101. Парамонов О.Г. Военно-техническое сотрудничество Японии с иностранными государствами и интересы России // Международная аналитика. 2017. С. 56.
102. Пасічник В. Філософська категорія безпеки як основа нової парадігми державного управління національною безпекою // Демократичне врядування. 2011. №.7. С.10.
103. Пашковский П.П. Структура региональной безопасности // Вестник Таганрогского Института. 2008. С. 24 - 57.

104. Перспективы развития японо-американского сотрудничества в области безопасности. URL: <http://eurasian-defence.ru/?q=node/169> (дата звернения: 22.06.2020).
105. Плотников Н. Спор между Японией и Южной Кореей может нанести еще один удар по мировой экономике. URL: http://www.ng.ru/dipkurer/2019-09-01/12_7664_korea.html (дата звернения: 24.06.2020).
106. Понятие и определение безопасности. URL: <http://www.grandars.ru/shkola/bezopasnost-zhiznedeyatelnosti/bezopasnost-turistov.html> (дата звернения: 24.06.2020).
107. Пузыня Н.Н. Политика правительства С. Абэ и Стратегия национальной безопасности Японии // Иркутский государственный университет. 2015. Т. 14. С. 47.
108. Пузыня Н.Н. Проблемы безопасности в АТР и японо-австралийское сотрудничество // Иркутский государственный университет. 2017. Т. 20. С. 34 - 37.
109. Савельев А.В. Обзор подходов к определению понятия «регион» // Известия Санкт-Петербургского Экономического университета. 2013. С. 148.
110. Сан-Францисский мирный договор 1951 года. URL: <http://doc20vek.ru/node/4216> (дата звернения: 07.06.2020).
111. Сафронова Е.И. К вопросу о соперничестве Японии и Китая в Африке и Латинской Америке // Японские исследования. 2019. № 3. С. 111.
112. Свечникова Д.А. Взаимодействие Японии и АСЕАН в сфере обеспечения морской безопасности Юго-Восточной Азии // Актуальные проблемы современных международных отношений. 2016. С. 79.
113. Семин А.В. Внешнеполитические ориентиры Японии и Китай (90-е гг.). 215 с.
114. Сеул обвинил Токио в приближении патрульного самолета к корейскому кораблю. URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-world/2625654-seul>

obvinil-tokio-v-priblizhenii-patrulnogo-samoleta-k-korejskomu-korablu.html
(дата звернення: 08.06.2020).

115. Смирнов В.В. Методологические аспекты расширения границ теорий регионального развития // Поиск. Проблемы. Решения. 2010. №15. С.63.
116. Соглашение о ТТП подписано 11 странами без участия США. URL: <https://www.dw.com/ru> (дата звернення: 21.09.2020).
117. Сомкамнерд Н. Азиатский регионализм и Европейский союз // Университет Рангсит, Таиланд. URL: http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/75996/1/978-5-7996-2625-9_010.pdf (дата звернення: 27.09.2020).
118. Список Премьер-министров Японии. URL : <https://ru.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 20.12.2019).
119. Стапран Д. А. Внешняя политика Японии - новые приоритеты и традиционные направления // Япония : ежегодник. 2002. С. 12 - 36.
120. Стратегия безопасности Японии в контексте тенденций мировой геополитики. URL: <https://ru.apircenter.org/archives/885> (дата звернення: 15.12.2019).
121. Стратегия и тактика национальной безопасности: зарубежный опыт, проблемы и перспективы Украины / Под. ред. В. П. Горбулина.: Нац. центр по вопросам евроатлантической интеграции. К.: Політична література, 2006. 304 с.
122. Стратегия национальной безопасности Японии. URL: <http://www.cas.go.jp/jp/siryou/131217anzenhoshou/nss-e.pdf>; (дата звернення: 03.01.2020).
123. Стратегічна концепція формування маркетингового потенціалу регіону: монографія / О.В. Коломицева, І.С. Наденко, А.О. Коломицев. Черкаси: 2018. 255 с.
124. Стрельцов Д. Япония - Китай: мягкая сила дипломатии панд. URL: <https://ru.valdaiclub.com/a/highlights/yaponiya-kitay-diplomatiya-pand/> (дата звернення: 24.06.2020).

125. Стрельцов Д. Япония: новая политика национальной безопасности. URL: <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/yaponiya-novaya-politika-natsionalnoy-bezopasnosti/> (дата звернення: 08.01.2020).
126. Стрельцов Д.В. Внешнеполитические приоритеты Японии в Азиатско-Тихоокеанском регионе. М.: Наука Восточная литература, 2015. 279 с.
127. Стрельцов Д.В. Политика Японии в сфере военной безопасности при кабинетах С. Абэ: новые подходы // Проблемы Дальнего Востока. № 3. 2016. С. 21.
128. Сыроедов Т. Л. Международное публичное право: Учебное пособие. М.: ООО "Прометей-Пресс", 2005. 244 с.
129. Теорія національної безпеки / Ліпкан В.А. Національна безпека України: Навчальний посібник. К.: КНТ, 2009. 576 с.
130. Токио намерен добиваться выполнения соглашения о Транстихоокеанском партнерстве. URL: <https://www.interfax.ru/business/538001> (дата звернення: 05.09.2020).
131. Третий протокол о внесении изменений в Договор о дружбе и сотрудничестве в Юго-Восточной Азии (Вьетнам, 23 июля 2010 г.) // Ассоциация государств Юго-Восточной Азии. URL: <https://asean.mgimo.ru/asean/ASEAN> (дата звернення: 12.09.2020).
132. Уразаева Ф.П. Внешняя политика Японии на современном этапе // Теории и проблемы политических исследований. 2018. Том 7. № 4А. С. 117 - 129.
133. Харано Д. Принятие законов о национальной безопасности: большой поворот в области национальной обороны и политики обеспечения безопасности Японии. URL: <https://www.nippon.com/ru/nipponblog/100128/> (дата звернення: 02.09.2020).
134. Харин А. Эволюционные модели государства постмодерна. URL: <http://svom.info/entry/301-evolyucionnyye-modeli-gosudarstva-postmoderna/> (дата звернення: 09.09.2020).

135. Худиев А. Принципы теории нового регионализма. URL: https://lb.ua/blog/azer_khudiev/441130_printsipi_teorii_novogo_regionalizma.html (дата звернення: 07.09.2020).
136. Чумаченко Н. Г., Ермошенко Н. Н., Александров И. А. Региональное управление и научно-технический прогресс. Киев: Науковадумка, 1990. 159 с.
137. Шевлякова С.И., Гущин И.Н. Современные технологии разработки и реализации политики обеспечения региональной безопасности. М.: МСТУ, 2016. 266 с.
138. Шодиев П.К. Япония в современном мире: Учеб. пособие / Дипломат. акад. МИД России. Ин-т актуал. междунар. проблем. М. : Науч. кн., 2001. 155 с.
139. Ядерная программа КНД. URL: <http://www.pircenter.org/media/content/files/9/13509826440.pdf> (дата звернення: 14.03.2020).
140. Япония в современном мире. Факторы стабильного развития и безопасности. М. : МАКС Пресс, 2000. 255 с.
141. Япония и глобальные проблемы человечества М.: Восточная литература, 1999. 294 с.
142. Япония и проблемы безопасности в АТР. М.: Камия, 1996. 320 с.
143. Япония и современный мировой порядок. М: Междвестник, 2002. 311 с.
144. Япония: некоторые аспекты внешней политики на пороге XXI века. М.: МАКС Пресс, 2003. 216 с.
145. Acharya A. Asian Regional Institutions and the Possibilities for Socializing the Behavior of States // ADB Working Paper Series. 2011. № 82. P. 1 - 40. URL: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/28888/wp82-acharya-asian-regional-institutions.pdf> (дата звернення: 22.09.2020).
146. Global Politics of Regionalism : Theory and Practice / Ed. by B. Hettne, L. Langenhove. Pluto Press, 2005. 336 p.

147. Buzan B., Waever O. Regions and Powers: The Structure of International Security. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 588 p.
148. Fawcett L. Regionalism from Historical Perspective / Ed. by M. Farell, Practice. L., 2005. 366 p.
149. Japan's Visions for Future Security and Defense Capabilities, The Council on Security and Defense Capabilities (Araki Report). URL: www.jiaponline.org/resources/japan/security/Japan%20CSDC%20Report.pdf (дата звернення: 16.06.2020).
150. National Defense Program Guidelines. December 10, 2004. URL : www.jda.go.jp/e/policy/f_work/taikou05/fy20050101.pdf (дата звернення: 12.06.2020).
151. Regions and Prefectures of Japan. URL: [https://ru.wikipedia.org/wiki:Regions_and_Prefectures_of_Japan_\(ru\).svg](https://ru.wikipedia.org/wiki:Regions_and_Prefectures_of_Japan_(ru).svg) (дата звернення: 28.06.2020).
152. The Guidelines for Japan-US Defense Cooperation. September 23, 1997. URL: www.mofa.go.jp/region/n-america/us/security/gideline2.html (дата звернення: 25.06.2020).